Cild: 1 ★ Sayı: 3 15 Ekim 1953

Tarih Dünyası

Onbes günde bir:

Tarihî Kıyafetler

Tarihî kıyafetlerin merasim günlerinde temsili hakkında birinci sayımızda neşrettiğimiz bir fıkra, Askerî Müzece hassasiyetle karşılanmıştır. Müze müdürü Tuğgeneral Nâzım Erdem, bu mevzuda mecmuamızı tenvir etmek istediğini telefonla bildirmiştir. Müze Müdürü, bu kıyafetlerin nasıl bir çalışma ile meydana geldiğini, geçirdiği safhatı anlatmıştır. Bize verilen malûmata göre, memleketin tanınmış tarihçilerinin iştirakile teşkil edilen komisyon, mevcut vesikaları bir araya getirerek, muhtelif devirlerden hakikate en yakın bir kıyafeti kabul etmiş, bundan sonra bu kıyafetler hazırlanmıştır. Yine tarihî kayıtlardan elde edilen komutlar alınmış, vücut yapısı uygun erler seçilerek talime başlanmıştır.

Bizim kulağımıza gelen bir rivayeti ilk sayımızda kaydetmiştik. Alâkadarlardan biri, bu kıyafetler için: «uydurma» kelimesini kullanmıştı. İşte biz, bu kelime üzerinde durmuş, bu mevzuda uydurmanın bizi çok gülünç mevkie düşüreceğine işaret etmiştik. Tuğgeneral Nâzım Erdem, kıyafetlerin uydurma olmadığını, tanınmış tarihçilerden mürekkep bir heyetin tasvibi ile yapıldığını bildirmiş bu hususiyetteki çalışmaları dosyalariyle göstermiştir. Sayın Generalin bu hassasiyetini şükranla karşılarız. Ne büyük bir aşk ve feragatle çalıştığına da yakinen şahit olduk ve kabul edilen kıyafetlere «uydurma» denmiyeceğine de kanaat getirdik. Fakat bütün bunlara rağmen, millî günlerimizde hamasi duygularımızı coşturmak daima ders alacağımız, tarihimize ve bu vatan uğrunda şanla, şerefle mücadele etmiş dedelerimize karşı saygı telkin edecek olan eski askerî teşkilâtımızın bu gün tam mânasiyle ve eksiksiz olarak temsil edildiğini maalesef söyliyemeyiz. Her başlangıç gibi, bu teşebbüs de eksikleriyle beraber muvaffakiyetin basamağındadır. Bu vesile ile bu hayırlı teşebbüse önayak olanlardan bugün için daha fazlasını beklemeğe de hakkımız yoktur. Ya daha geç başlanacak yahut daha geniş imkânlarla hareket edilecekti.

Tarihî kıymetlere hayatiyet vermeyi bi de alkışlarız. Bu, bir nevi tarihi bir daha yaşamak veya yaşatmak demektir. Bu işin başında bulunan Askerî Müze Müdürü sayın Tuğgeneral Nâzım Erdem'in mevzua verdiği ehemmiyeti, vazifesinde gösterdiği nadir rastlanır aşk ve feragati gördükten sonra, teşebbüsün az zamanda kusursuz hale geleceğine biz de inanıyoruz. Ancak, tekrar edelim ki bu memlekette kâzip söhretler vardır. Tarihî mevzuunun şarlatanlığını yapanlar ve tarihî mevzuunu bir kazanç vasıtası haline getirenler vardır. Memleket şümül bir meselede işte bu gibilerin eline düşmemek lâzımdır.

Tekrar edelim, tarihî kıyafetler tam olmayan bugünkü haliyle bile göğsümüzü kabartıyor, teşebbüsü alkışlıyoruz. Fakat gönül istiyor ki, süratle ıslahına ve kusursuz gelişmelerine himmet edilsin.

N. A. BANOĞLU

○

Hatice Turhan Sultan ve oğlu Dördüncü Mehmet «A. L. Castellan) dan.

○

Yeni Tarih Dünyası

Yıl : 1, Sayı : 3

Fiyatı 50 Kuruştur.

On beş günde bir çıkar.

Sahibi: A. Banoğlu ★ Yazı İşleri Müdürü: N. A. Banoğlu ★ İdarehane: Nuruosmaniye cad. No. 57 Kat 1 ★ Telefon: 21649 ★ Abone şartları: Seneliği 12, Altı aylığı 6 liradır ★ Dizgi ve baskı: ERCAN Matbaası, Kapak klişe: Nur Klişe atölyesi,

Jean Brindisi'nin 1276-77 (1860) da yaptığı Pınarbaşı mesiresi.

Bursada Pınarbaşı Mesiresi

Yazan:
Prof. Dr. Süheyl
ÜNVER

BURSADA eski gezme ve eğlence yerleri pek çoktur. Bursa için yazılmış eserlerde sular ve kaplıcalar hakkında izahat verilirken bu mesireler de sıralanır. Hepsi yirmiyi geçiyor. Eserlerde yazılı olduğundan sıralamıyoruz. Yalnız 1276-77 (1860) de Bursaya giderek Pınarbaşı mesiresinin bir bayram esnasında eğlenenlerle beraber resmini yapan Jean Brendisi namındaki ressamın tablosu - nun büyük ve renkli aslını ve buraya koyduğumuz ufak kartını bulmamız ve onu neşre vesile yapmamız dolayısiyle Bursanın bu en güzel seyir yeri hakkında kısaca malûmat verelim:

Pınarbaşı Bursada yalnız bir seyir ve eğlence yeri değildir. Ayni zamanda meşhur bir suyu vardır. Hattâ bu suyunun:

Suların bâşı Pınârbaşı suyudur elhak
Anı tercih eder cümle miyâha hukema

Beytiyle de bütün Bursa sularının en iyisi olduğu kabul edilmiştir. 1240 (1825) de Abdüllâtif (Hülâsetül vefiyat fi hakkı Bursa) (1) eserinde şunları yazar:

«Meşhur sudur. Bursa iydigâhında cereyen edib Hisarı Bursa ve şehrin nısfından ziyadesini bu su irva eyler. Asıl başı Soğucakpınardır. Andan yer altından Pınarbaşına gelib zuhur eder. Yaz günlerinde ziyade soğuk olur. Kış günlerinde ısıcak olur. Ziyade saf bir sudur. Bir miktarı defi tab'a imdad eyler. İlel ve emraza dokunmaz. Asıl başı Cebeli keşişde Vaki' kara göldendir deyu menkuldur.»

Hasan Taib, Mir'atı Bursa (2) eserinde Serpınar mahallesi kısmında: Pınarbaşı seyir yeri ve suyu hakkında şunları yazıyor. Kısaca anlatalım:

«Mevsimi sayfde bir mesiregâhı çimenzar bir vasi' meydan. Pehlivanlara meydan. Uludağdan gelen su buradan akar ve şehri sular. Su kapalı ve açık akar. Vali Mahmud Celâleddin Paşa etrafına parmaklık çevirmiştir. Suyun garb cihetinde eski hareketi arzda minaresi yıkılıb elyevm minaresi olmıyan bir cami' ve mücavirinde Özbekler tekkesi vardir. Pınarbaşı kabristanı bu semttedir.

... Bursanın akar suları ziyade. Yenisu ile Kavak suyu İstanbulun Karakulak ve

(1) — Süleymaniyede umumî kütüphane, Esad efendi kısmı: N. 2257 de kayıtlı eseridir.

(2) — Hâtıra - Mir'atı Bursa. 1323 de basılmıştır.

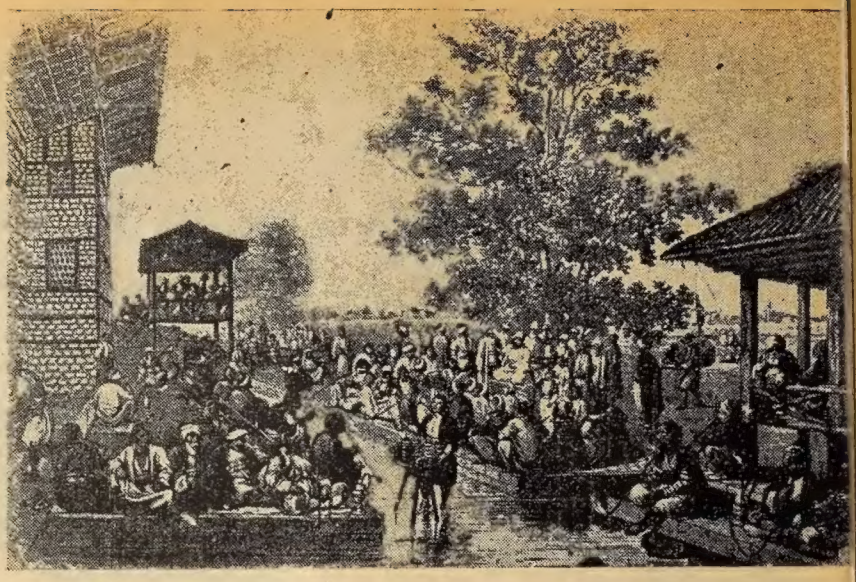

Bugün tamamiyle tarihe karışan Pınarbaşı mesiresinden bir bayram eğlencesi

(Jean Brendisi'nin bir resmi.)

Çamlıca sularına muadil ve Gümüşsuyu Kavak suyu kadar leziz ve hafif. Yenisu pek hafif, mukavvi ve hâzım ve kâffesine müreccah. Pınarbaşı suyu bunlara nisbetle cüz'i ağırca...dır...»

Abdüllatif eserinin (Pınarbaşı teferrücgâhı) kısmında şu satırları okuyalım:

«Meşhurdur. Bir tarafında Pınarbaşı suyu sîm deryası gibi cereyan eder. Ve bir âli meydandır, Abı revanlar ve çimenzarlar üzerinde ehli safa zevk ederler. Meydana nazır Asmaaltı tabir olunur bir kahve vardır. Şamı şerifin karpuz kaldıran kahvesine şebih cebeli Seyyid Nasırdan Dağ suyu akıb fevvaresi kılub uşşaka reside olur. Bursanın iydigâhıdır, bi nazîr bir makamdır.»

Pınarbaşı Bursanın hakikaten sevimli ve pittoresk bir yeridir. Eski Bursalılar, Bursayı ve her semtini sevmekle beraber daha çok sevdikleri yerler de vardır. Meselâ molla Zeyrek Bursada umalımki bu pınarbaşı semtini çok sevmiş olsun. Zira onu Pınarbaşına gömmüşlerdir. Pınarbaşının şimdi bakımsız ve harab olan kabristanında vaktiyle sayısı malûm olmıyan pek çok âlimlerin ve büyüklerin ve san'atkârların kabirleri varmış. Bunların şimdi sayıları çok azalmıştır.

Bursanın bu eski seyir yerine gidenler, burasını severek gömülmelerini vasiyet ettiklerini tahmin ediyoruz. Oraya gidenler, mezaristanlarında gömülenler selâmlanır ve hemen onların medfun oldukları sedlerin önündeki geniş çayırlıkta sanki onlarla beraber oturulur. Çünkü Yahya Kemal'in dediği gibi «biz ölümüz ve dirimiz daima beraber yaşamışız» Ölenlerimizi kendi harimimizde asırlarla yaşatmışız. Onların sükûtları bize yeni kavuştukları âlemin dili gibi geniş. Onlar mı, yoksa biz mi bu dünyadan fanilerin gözünden boyuna kâm almışlar. Bursanın kudsiyeti üzerinde duran pek çok eski insanlarımız Bursa hiç bir zaman düşman eline geçmez demişler. Belki düşman eline geçebilir, fakat Bursanın harimine nüfuz edemezler. Zira bu harim düşman eline geçmekten masundur. Türk kendi vatanına bağlılığını güzelleştirdiği ve kendisine yakıştırdığını her yerde göstermiş. Pmarbaşma gitmek demek 6 asırlık Bursayı kavramak ve yaşamak demektir. Bursa her asırda ba'sü badelmevte lüzum kalmadan yaşanabilecek bir yerdir. Nitekim Pınarbaşında her asrın Bursasını tattım ve hissettim diyebiliriz.

İşte bu pınarbaşıyı elimize geçirdiğim şu kısa tarihler ne güzel vasıflandırıyor ve sevdiriyor. Tarihlerimiz burasını Bursanın bayram yeri sayıyor. Gümüş gibi akan suyunu methediyorlar ve çıkdığı yere kadar insanı götürüyorlar. Suyun tesirine inanarak ne güzel vasıflandırmışlar. Bu tesire inanmanın lâzım geldiğini inananlara şahid göstermek kâfidir. Yaz mevsiminde Bursanın bu gezinti yerinde pehlivan güreşleri de yapılırmış. Meydana nazır Asmaaltı denilen kahvesini ne kadar metheder - ler. Bunun ancak Şamda misli bulunur.

Pınarbaşı eski ressamlara da ilham kaynağı olmuştur. Bunun en sonuncusu olan Jean Brendisi'yi gösterebiliriz. 1276-77 (1860) da Bursada iken Pınarbaşı mesiresinin büyük bir resmini yapmış. Renkli aslı albümdedir. (3). Lâkin bunun bir sureti-

(Sonu 139 ncu sayfada)

(3) — Bu albüm Pariste Lemerçier matbaasında basılmıştır. Tam bir nüshası hususî kütüphanemdedir.

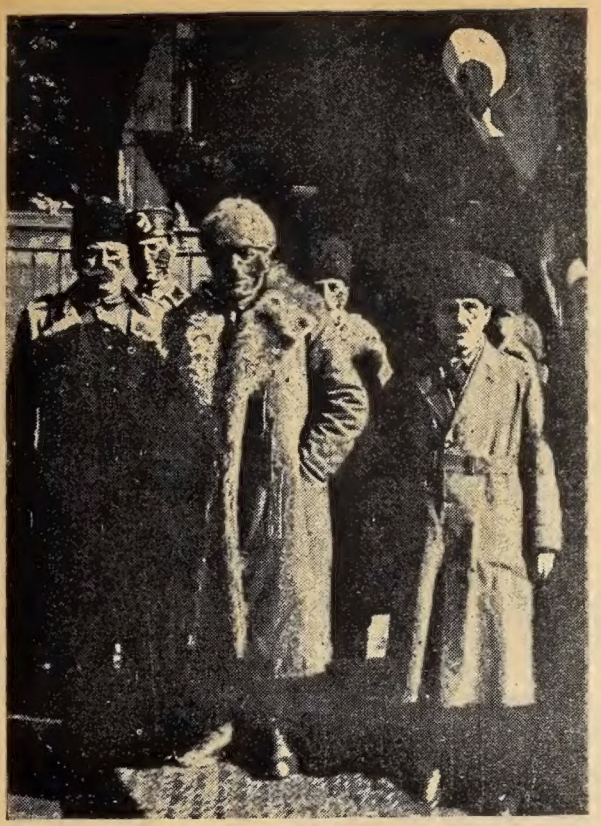

Yusuf Kemal Tenginrşenk, Moskovaya hareketinden evvel

inkılâp tarihimizde büyük yeri ve rolü olan:

YUSUF KEMAL TENGİRŞENK

HATIRALARINI ANLATIYOR

Yusuf Kemal Tengirşenk, bizzat rol oynadığı inkılâp tarihimizin bir çok meçhul kalmış hâdiselerini ilk defa «Yeni Tarih Dünyası» sayfalariyle millî tarihimize mal etmektedir.

Konuşan : **KANDEMİR**

III

— Devlet teşkilâtı kurulur, Vekiller seçilirken, Mustafa Kemal Paşa, bana da mesleğim icabı olduğunu düşünerek olmalı, Adliye Vekâletini teklif etti. Tereddüt etmeden:

— Olamam!. dedim.

— Neden?. Diye hayretle sordu.

Sebep sarihti: Her şeyden evvel o zaman adliye diye bir şey yoktu. Sadece kuvvet vardı. Binaenaleyh adliye denen şey, benim istediğim gibi sert olamaz, supl olmağa mecburdu. Ben de buna tahammül edemezdim. Mustafa Kemal Paşaya, cevap olarak;

— Senin jandarma kumanını, fırka kumandanını deliğe tıkarım da ondan.. dedim.

— Bunu yaptırmam!.. dedi.

Sonra, vaziyeti daha iyi izah için şöyle söyledim:

— Bence Adliye Vekilliğini ya bir müddeiumumilik yapmalı, veyahut Birleşik Amerikada olduğu gibi, halk tarafından seçilen Cumhur Reisine bağlı olmalıdır. Bunlardan birini tercih eder de yaparsanız, ben de Adliye Vekâletini kabul ederim, dedim.

— Öyle şey olmaz.. dedi.

— O halde ne yapayım?.. Bana, kendini denize at deseniz, atarım, amma...

— Bırak şimdi boş lâfları... Baksana bir Vekilliği bile kabul ettiremedim... diye gülmüştü.

— Bu gibi itirazlara sinirlenmez miydi?

- Kətiyen... Rauf Beyin de diği gibi, Mustafa Kemal, hakikî bir devlet adamıydı. Sert adam değildi, inat edilecek yerde inat ederdi. Ancak hakarete müstahak olana hakaret ederdi. Fakat ben, hiç bir zaman, küçücük bir hürmetsizlik ifade eden bir muamelesini görmedim.

— Adliye Vekâletini kabul etmeyişiniz üzerine?

— İktisat Vekâletini istemiş tim. Oraya geçtim. Ankarada işler yolunda gidiyordu. İcra Vekilleri heyeti kurulmuş, Mustafa Kemal yine başa geçmiş, herkes canla başla çalışmağa başlamıştı. Fakat, düşünüyordum. Gayeye varmak için ne yapacağız? Ne yapabiliriz? Her taraf, hattâ İstanbul hükûmeti bile düsman... Bir düş man olmayan, fakat ne olduğu da pek belli olmayan komsumuz Rusya var. Orası da, hâlâ dinmiyen ihtilâl havasında çalkanıp duruyor.

Bir gün Mustafa Kemal Paşa ya sordum:

— Bolseviklerle hiç bir temasta bulundunuz mu?

— Hayır, dedi, henüz hiç bir resmî temasta bulupnmadık. Yalnız Kara Vasıf temas etmiş, Sevr'i reddedişimize memnunmuslar, millî hareketimize taraftar görünüyorlarmış...

— Bu kadarcık temas kâfi mi? Hakkımızda ne düşündüklerini doğru dürüst anlasak, iyi olmaz mı?

— Elbette iyi olur... Zaten gitmek istiyordu. Hariciye Vekili Bekir Sami'yi gönderelim. Sen de beraber git.

— Beni mazur görün, burada işlerim var. dedimse de, ısrar etti.

Hareket hazırlığına başladık. O devirde Rusyaya gitmek şöyle dursun, Erzurum bile Kutuplar kadar uzak, meşakkatli bir yoldu. Fakat, Bolşevik âlemini yakından iyice tanımak hem lâzımdı, hem de çok faydalı olabilirdi.

Yola çıkmadan bir kaç gün evvel, son defa Meclise gitmiştim. Hariciye Vekâletinin teklif ettiği (Mütarekenin akdi tarihinden itibaren Meclisi Millînin tavsip ve tasdikına iktiran ettirilmeyen muahede ve mukavelelerle akudat ve mukarreratın muteber olamıyacağına dair kanun lâyihası) müzakere ediliyordu.

Buna da itiraz edenler çoktu. Münakaşalar almış yürümüştü. İcra Heyeti namına kanunu müdafaa etmek vazifesi bana verilmişti. Vaziyeti anlattım. Buna rağmen, dinlemeyenler, hattâ sözü dallandırıp budaklandırarak münasebetsiz mevzulara yayan, bu arada Lâhey mahkemesine kadar sataşmak istiyenler vardı. Nihayet dedim ki:

— 16 marttan, yani İstanbulun düşmanlar tarafından işgalinden sonra vukua gelecek muahedeler için bu kanunu kabul ve ilân etmek bir farizadır. Zaten o tarihten itibaren payıtahtımız İngiliz işgaline geçtiği için orada bir hükûmet kabul etmiyoruz. Bunu cihana ilân edersek, bundan sonra onların memleketimizden her ne suretle olursa olsun, bir fedakârlıkta bulunmaları ve bir takım taahhütler altına girmeleri önlenmiş olur. Lâhey hakem mahkemesine gelince, bu mevzuda ihtiyatlı konusulmasını tavsiye ederim. Tarihimizde haklarımızı kuvvetimizle muhafaza ettiğimiz gibi, hamdolsun Lâhey hakem mahkemesine ilk gittiğimiz vakit de, bir çok devletlere nasip olmayacak mertebede hak kazandık. Ben, orada, devletimizin vekiliydim. Muhakememiz Balkan muharebesindeki elîm mağlûbiyetimiz sırasına tesadüf ettiği, yani herkesin bize başka nazarla baktığı bir zamanda, orada yine Türkler hakka riayet eden bir millettir diye itibar gördük.» Bilmiyorum, durup dururken Lâhey hakem mahkemesinden ne istiyorlardı?

— O zamanki Meclisin, zaten pek sağı solu var mıydı? Derken, ayni Mecliste, günün birinde «— Batum bizim dir!» diye bağıran bir Hariciye Vekili hatırıma geldi. O tarihte, gariptir ki, (Batumun bizim olmadığını) kabul eden muahedeyi Moskovada imzalıyanlar arasında galiba sayın muhatabım da vardı. Bir çokları gibi beni de epeydir merakta bırakan bu muammayı biraz olsun aydınlatabilmek için, bu işin iç yüzünü sordum:

— Evet... biliyorum, dedi, Hariciye Vekili Muhtar bey, Moskova ile muhabere edememişti. Uzunca bir zaman birbirimizden haberdar olamadık. Hatanın sebebi budur. İşin iç yüzü ise şudur: Kars, Ardahan ve sajre gibi Batumu aldıktan sonra, yaptığımız muahedeye Acaranın muhtariyetini ve eski mülkiyet rejimine riayet edilmesini ve Batumda bize serbest bir liman ayrılmasını ve batum - Kars demiryolunun arazisinden geçmeyen kısımlarında her türlü kolaylıklardan istifade ve bu arada gümrük resmi vermeden bu yolla eşyamızı gönderebilmemizi sağlayan ve Batumda muayyen bir - hâkimiyet değil - fakat süzerante hakkımızı tanıyan maddeler konmuştu. Bunun böyle olmasını icap ettiren siyasî sebepler vardı.

— Ne gibi?

— İzahı uzundur ve...

Sayın Tengirsenk'in ve.. diye durusunun sebebini elbette anlarsınız.

Ne de olsa, eski Hariciye Vekilinin «ketumiyet» alışkanlığı...

Belki biraz actırabilirim diye ben konuşuyorum:

— Benim bildiğime göre bol sevikler ilk zamanda İngilizlerin kucağına düşmüş Taşnakların, yani o günkü Ermenistanın ve yine İngilizlere meyval Gürcülerin yani o günkü Gürcistanın serrinden korunmasını istedikleri için, Batumu işgalimize - ehveni serdir diyeses çıkarmamış, hattâ tasvip etmişlerse de, Ermenistanla Gürcistan ellerine geçtikte sonra, «Bir ucu Bakûda ola petrol borusunun diğer ucun da mutlaka ellerinde bulu durmak zaruretini hissetti lerinden» Batumun bizd kalmasına razı olmamışlardı Öyle mi beyefendi?

Mânalı bir gülümseyişl susuyor.

Bilmem ki, sükût ikrarda gelir sözünü hatırlamanın, tar yeri midir ?

Aklıma gelen başka bir me zua geçiyorum:

— Kuvayi milliye namına Vahdetinle ilk ve son tema eden de sizdiniz galiba... ğil mi beyefendi?

— Bakınız, bu nasıl oldu 1922 de, büyük zaferden bi müddet evvel, Avrupada baz temaslarda bulunmak üzere Londra ve Parise gitmem lâzım geldi. Avrupa yolumuz o zaman Antalya tariki idi Ben İstanbuldan geçmevi muvafık buldum. Fakat Mustafa Kemal'in bunu hos görmediğini hissettim. Baktım bir tuhaf... Sebebini sordum:

— Niçin İstanbuldan geçiyorsun? dedi.

Anladım:

— Vereceğiniz talimata harfiyyen riayet edersem?. deyişime razı oldu:

— Peki... diyerek, talimatını verdi. Buna göre, İstanbulda sadrâzam Tevfik Paşa ile yakınlarından başka kimse ile temas etmiyecektim. Vahdettin görüşmek isterse, gidecek, fakat kendisine, yalnız: «— Türkiye Büyük Millet Meclisi makamı hilâfeti tanıyor. Sizin de kendisini tanımasını istiyor.» diyecektim.

İstanbula gittim. Kimse ile temas etmemek için, Hilâli ahmer merkezinden başka yere uğramadım. Yalnız sadrâzam Tevfik Paşa ile görüştüm ve Mustafa Kemal Paşanın talimatı dairesinde söylenecekleri söyledim. Ayrılırken Tevfik Paşa:

«— Zatı şahaneyi ziyaret buyur mıyacak mısınız?» diye sordu.

— İrade buyurulursa, memnuniyetle... dedim.

Tevfik Paşa memnun oldu. Ertesi günü Yıldız sarayında Vahdettinin huzurunda idim.

(Devamı gelecek sayıda)

eni vesikalar

III. Ahmed VE Rakoczy

ugüne kadar dilimize ter-
üme edilmemiş olan mufas
al Macar tarihinden tercü-
ne edilen bu yazı, tarihimi-
in bir çok meçhul tarafları-
nı aydınlatmaktadır.

. Szalay Jozsef'den çeviren:
Sadettin PİRALİ

EVVELÂ Fransaya iltica etmiş olan Macar asilza delerinden Rakoczy, 1 lûl 1713 tarihinde hâmisi o-n kral XV. Lui'in ölümü üze-ne, rahatı kaçmış, kendisini maye edecek yeni bir hüküm-r aramağa başlamıştı. Bu aksatla 1717 senesi başların-ı Paris'i ziyaret etmiş olan us Çarı Petro ile buluşmak in sarfettiği bütün gayret-r boşa gidince, Türkiyeye tmeyi düşünmüştü.

1716 danberi Türkiye ile acaristan harp halinde bulu-ıyorlardı. Avusturya İmpara ru ve Macaristan kralı (1711 740) III. Şarl ile Osmanlı nparatoru Ahmet III. ün or-ıları çarpışırlarken, politika yumuyordu. Pariste; ne XVI ui'den, ne de o sırada kral aibi bulunan Orleans Prensi ilip'den iyi kabul ve ilerisi in cesaret verici teminat ala-amış olan mülteciler, Osman lar ile Macarlar arasındaki u ihtilâftan çok ümide düş-iler. Kralın ölümünden sonra rosbois manastırında sığınma a mecbur kalan Macar asil-adelerini, manastırdaki per-izkâr hayat sıkmağa başla-ıştı. Her gün âyinlere iştirak, haftanın üç günü oruç ibi manastır hayatının, faal ir insan için tahammül edil-nesi zor tarafları vardı.

Rakoczy, yakın adamlarından apay'ı bir mektupla İstanbu ı, Osmanlı İmparatoruna gön-

Üçüncü Ahmet (General Virmadt'ın 1322 de neşredilen eserinden.)

derdi. Ahmet III. Rakoczy ve arkadaşlarının Türk ordusu saflarında, Macarlara karşı harbetmeleri takdirinde, millî kahramanın Türkler tarafında bulunmasının, karşı tarafta leh lerine tesir yapacağını umduğ uiçin, teklifi müsait karşılamıştı. Fakat Rakoczy Sultanın bu arzusuna yanaşmıyordu. O, müstakil bir birliğe kumanda etmek ve Serdar-ı ekremin emri altında bulunmamak şartiyle harbe iştirak edebileceğini yazıyor ve harp sona erince de Osmanlıların Macaristanı tamamile terk edip, istiklâlini tanıyacağına dair yazılı bir protokolun kendisine verilmesi lüzumunu ileri sürüyordu.

Sultan Ahmet, istenen vesikayı vermemekle beraber, Papay ile görüşmeelrinde çok mülâyim davranıyor, elçiyi ümide düşürecek vaadlerde bulunmaktan çekinmiyordu. Sultan Ahmedin Rakoczy'ye yazdığı mektupta, kullandığı tâbirler ancak bir hükümdara hitap eden «nâme» lerde kullanılması mutat «elkap» olduğu halde, metinde hiç bir taahhüt veya vaade taallûk eden kısım yoktu.

Türk ordusunun mağlûp olduğu haberi Fransaya ulaşın ca, Osmanlıların derhal sulh

müzakerelerine başlıyacakları korkusu Rakoczy'yi endişeye düşürmüştü. Ispanyanın da Avustuyaya karşı harp hazırlıklarına başladığı o sıralarda, Türk-Macar harbinin sona ermesini kendi politikası bakımından uygun bulmayan Rakoczy 1717 yılının eylûl ayında Fransadan İstanbula müteveccihen hareket etti. 10 ekim 1717 günü kırk kişilik maiyetiyle birlikte Geliboluya varmışlardı.

İki sene sürmüş olan muvaffakiyetsiz mücadeleden Osmanlılar bıkmışlardı. Rumeli kıyısında kendilerini emniyette görmeyen bir çok Türkler yer ve yurtlarını bırakarak, Anadoluya göç ediyorlardı. İstanbulda da maneviyat çok bozuktu. Padişah bu kötü durum içinde, «mültecilerin» gelmelerini cana minnet bilmiş, onları «müttefikler» i olarak ilân etmekle, kan ağlayan yüreklere biraz ferahlık vermek istemişti.

Rakoczy nereye gitti ise, iyi kabul görmüş, sadrâzam Halil Paşadan sonra, bizzat padişah Sultan Ahmet III de 4 ocak 1718 de kendisini huzuruna kabul ederek, iltifatta bulunmuştu.

Rakoczy'nin emri altında bir ordu bulunmadığına göre, padişah onun milletine hitap edip içeride kargaşalıklar çıkarmak suretile Türklere yardım etmesini istemiş ise de, o bu teklifi asla kabul etmemiş, reddetmişti.

Bu esnada sadrâzam Halil Paşanın azli ile, yerine sadaret kaymakamı bulunan Damat İbrahim Paşanın getirilmesi, Rakoczy'nin harbin devamına bağlı bulunan ümitlerini kırmış ve nitekim 21 temmuz 1718 de Pojerevaç'ta harbe son veren protokol imzalanmıştı.

İstemiyerek Türkiyeye gelmiş bulunan hükümdar, bu vaziyet karşısında geri dönmeyi medenî garp memleketlerinden birine gitmeyi düşünmüş olacaktır. Gerçi Türkiyede, maddî bir sıkıntısı yoktu. Türk hükûmeti ona İstanbulda Yeni köyde bir yalı tahsis etmiş ve zarurî ihtiyaçlarına karşılık kendisine günde 70 tallér tayin etmişti. O tarihte bu para bir hükümdar için dahi mühim addolunacak miktar sayılırdı. Kendisine karşı hürmette kusur eden de bulunmuyordu. Bununla beraber yine huzuru yerinde değildi. Pariste iken, etrafı ile münasebetleri daha sıkı idi. Bir gün talihin ona da güleceğinden emin olarak, peşinde koştuğu dâvayı bırakmak istemiyordu. Bunun için Fransa kralına müracaat edip oraya dönmek üzere müsaade istemekten kendini alamadı. Fakat çocuk kral, daha doğrusu işleri idare eden naip Orlean Prensi, İspanyadan çekindiği için, Avusturya ile iyi münasebetler idame etmeyi, politikasının esası olarak kabul etmiş bulunduğundan, nazikâne red cevabı verince, Türkiyenin misafirperverliğini kabul zorunda kalmıştı.

İki sene sonra onun için büyük bir tehlike baş gösterdi. Avusturya İmparatorunun İstanbuldaki elçisi Virmand, Bab-ı âliden Macar mültecilerinin teslimini kat'i ve tehditkâr bir lisanla istiyordu. Sultan Ahmet elçiye buna ne vicdanının, ne de dininin müsaade etmiyeceğini, bu uğurda icap ederse harbedip, payıtahtını dahi kaybetse gam yemiyeceğini, böyle bir namussuzluğu yapmaktansa, her türlü felâkete hazır olduğunu bildirdi.

Padişah, elçiye bu cevabı vermekle beraber, mültecilerin İstanbula pek yakın olan Tekirdağında oturmalarını, bir emniyet tedbiri olarak münasip görmüştü.

1733 de Polonya kralı Agust II. nin ölümü üzerine, bilindiği gibi, Avrupada işler yine karışmıştı. Çünkü ölen kral, tahta iki varis bırakmıştı:

Agust ile Leseczlinsky adlarındaki kralın oğulları arasında rekabet baş göstermişti. Birincisini Rusya ile Avusturya, İmparatoru destekliyor, ikincisini ise, Fransa ile İspanya iltizam ediyordu.

Rakoczy'nin bu münasebetle etrafa elçiler göndererek, arada Macar meselesinin ele alınmasını temin etm yolundaki bütün gayretleri şa gitti. O, kendisi gidip A rupa sarayları nezdinde biz teşebbüse geçtiği takdirde, vasını halledebileceğini zan diyordu. Sultan Ahmede elçi göndererek Fransaya mek üzere müsaade rica e Padişah bu müracaatı müs olarak cevaplandırmıştı. kat böyle bir seyahat için zumlu olan yardımı yapmış

Rakoczy kahrından has lanmıştı. Hastahğını, etrafın kilerden bile gizledi. Öleceğ anlayınca, vasiyetnamesini zırladı ve 8 nisan 1735 cuma nü Tekirdağındaki evinde dü.

★

Dr. Szalay Jozsef'in eseri lan mufassal Macar tarihi IV. cildinden tercüme et ğimiz yukarıdaki satırlar k derecede beliğ oldukları iç ne bir şey ilâvesine, ne de t ziha lüzum yoktur.

Rakoczy'nin son günler pek fena şartlar içinde geç diği Fransaya dönmek arzu müellifin iddiası gibi «da medenî» bir memlekette ya mak gibi, konfor düşkün ğünden olmasa gerektir. O rihlerde Fransa Avrupanm yaset putası idi. Taht ve peşinde koşan bir ihtilâlcin günlük ihtiyaçları karşıla rak, bir kenarda hareketsiz turması pek tabiî olarak o sıkacaktı. O, Fransa saray da itibarını iade etmek ve yolla Papa'nın da muvafak tini alarak Macaristanın ba na geçmek emelinde idi.

Bu arzusu olamadı. Muk der olan Galatadaki Sa Benoi kilisesinde ebedî istir hate varmakmış. Annesi Z rinyi İlona da ayni yerde y maktaydi. Bilâhare her iki nin kemikleri de Macarista nakledilmiştir.

RAKOÇZY'NİN VASİYETNÂMESİ

Bu son derece enteresan yazıyı da ilk defa Yeni Tarih Dünyası neşretmiş olacaktır.

İstanbulun eski bir resmi.

Lamartine'in şark mektupları

III

Çeviren :
Hamdi VAROĞLU

Burada herşey onların elin-
. Bundan paşaların, vezir-
in, tercemanları, onlar. Yüz
zgileri ayni derecede pürüz
iz, fakat daha nârin olan
adınları, İngiliz kadınlarını
hut Helvetya dağları köy-
kadınlarının durgun gü-
lliğini andıran şahâne şey-
r. Çocuklar da öyle. Kayık-
r bunlarla dolu. Yazlık ev-
rinden getirdikleri sepetler
lu çiçeği, kayıkların başta-
fına yerleştirmişler... Top-
ne burnunu döndük. Rum-
i kıyısında demirli Osman-
donanmasına mensup bü-
ik harp gemilerinin gölge-
nden geçiyoruz. Bu kosko-
tekneler orada bir göl
erinde imiş gibi uyuyor-
r. Kırmızı ve mavi ceketle-
Türk askerlerininkine ben
yen tayfaların kimisi küpeş
lere yaslanmış, kimi de tek-
enin etrafında yüzüyor. As-
er yüklü büyük şalupa kara
gemiler arasında gidip geli
orlar. Yirmi kürekçinin çek
ği zarif Kaptan Paşa flika-
ri, yanımızdan ok gibi ge-
yorlar. Amiral Tahir paşa ile subayları siyah redingotlar giyiyorlar, başlarında da fes var. Bu fesleri başları na iyice geçiriyorlar, gözlerine kadar bastırıyorlar. Sanki o asil ve zarif sarığı başlarından attıkları için utanıyorlar. Bu adamların melâlli ve mütevekkil bir hali var. Kehribar uçlu çubuklarını iç mekle meşguller. Burada güzel yapılı 30 kadar harp gemisi mevcut; hemen yelken açmıya hazır görünüyorlar. Fakat ne subayları, ne de tayfaları var, bu muhteşem filo Boğaziçinin bir süsünden ibaret. Padişah, karşıdan Anadolu yakasındaki Beylerbeyi sarayından bu donanmayı seyrederken, İbrahim Paşanın iki fırkateyni, sükûn içinde Akdenizde dolaşıyor. Samas kayıkları da Adalara hükmediyorlar. Bu gemilerden biraz ötede takip etmekte olduğum Rumeli kıyısında, şimdi içinde kimse oturmayan padişaha ait uzun ve muhteşem bir sarayın pencereleri altından süzülüyorum. Hem suda, hem karada yaşıyan mahlûklara ait bir saraya benziyor. Boğaziçinin suları, rüzgârla bir parça kabardılar mıydı, pençereleri yalıyor, köpüklü suları zemin katı dairelerine kadar sıçrıyor. Merdiven basamakları sulara gömülü. Deniz, demir parmaklıklı kapılardan, sarayın bağçelerine kadar giriyor. Kayıklara mahsus kayıkhaneler, sultan hanımlar, salonlarının kafesleri arkasında, kimse görmeden deniz hamamları var. Bu deniz pencerelerinin gerisinde leylâk ve gül fidanlariyle süslü bağçeler, set set yükseliyor, bu setlerde, altın yaldızlı kafesli köşkler görülüyor. Padişahın daireleri açık; pencerelerinden içerisini, tavanlardaki billûr avizeleri, ipekli kumaşlarla kaplı sedirleri ve ipekli perdeleri görüyorum. Harem daireleri zarif şekilde işlenmiş, kalın tahta kafesler le örtülü. Bu saraydan hemen sonra padişahın başlıca

(Devamı 139 ncu sayfada)

Mücahidin-i Mevleviye alayı kumandan muavini Yenikapı Mevlevihanesi Şeyhi Abdülbaki efendi, Alay Sancağını, alay kumandanı Veled Çelebi'ye vermek üzere Harbiye Nezareti önünde teslim aldıktan sonra...

Birinci Harbi Umumîde

Mücahidin-i Mevleviye Alayı

Yakın tarihimizin bu mühim hâdisesini, alay kumandan muavini Yenikapı Mevlevihanesi Şeyhi Abdülbaki efendinin oğlu Resuhi Baykara, şimdiye kadar neşredilmemiş resimler ve bilinmeyen taraflariyle ilk defa Yeni Tarih Dünyası okuyucularına sunmaktadır.

Yazan :

Resuhi BAYKARA

1914 yılında Bosnada patlayan bir tabanca dünyanın ileri gelen devletlerini, siyasetlerini onlara bağlamış küçük devletlerle beraber harbe sürüklemişti.

Gerçi, nisbeten basit sayılabilecek bu suikast, bu harbin asıl müsebbibi değildi. Siyasi ve iktisadî savaş çok daha evvel başlamış, sözü kısaca, daha doğrusu en modern harb silâhlarına bırakmak zamanı gelmişti. Adeta, büyük fırtına ve kasırgalara takaddüm eden, şimşek ve gök gürültüsü gibi, bu ufak çaplı tabancanın patlaması da, bu feci ve insanlığa servetler, çok kıymetli maddî ve manevî varlıklar kaybına mal olan harbin başlamasına başlangıç olmuştur.

Avusturya-Macaristan veliahdinin öldürülmesinden zavallı mehmetçik niçin ızdırap çekecek, yurdundan ayrı düşecek, garip diyarlarda harp edecek, şehit olacak, yani bütün ömrü boyunca sakat kalacak, veya yıllarca esir olacaktı.

O bu ölümle alâkadar değildi ama, devleti, Osmanlı imparatorluğu, daha doğrusu iktidarda bulunan parti, İttihad ve Terakki Fırkası kendi siyasetini Almanya İmparatorluğunun siyasetine uydurmuştu.

Ve bir gün Akdenizde İngiliz filosunun önünden kaçan Almanların en son sistem iki zırhlısı, Göben ve Breslav Çanakkalede Türk sularına iltica etti ve İngilizlerin mütemadi protestolarına rağmen, İstanbul boğazına alman bu gemiler gü-

Yenikapı Mevlevihanesi Şeyhi (sağda) arkadaşlariyle

ya bizim tarafımızdan satın alındı ve Osmanlı donanmasına ilhak olundu.

Haddi zatında bu, muazzam siyasî ve askerî bir dalavera idi. Gemilerin parası ödenmemiş, hatta içindeki Alman mürettebat da alınmamıştı. sadece başlarına birer fes giydirilmişti.

Osmanlı devleti yine harbe girmemişti, bitaraftı.

Fakat bir gün, mışıl mışıl uyuyan İttihad ve Terakki erkânının haberi olmadan birden bire Karadenize açılan Göben ve Breslav, Rus-lara hücum etti.

Harbe fiilen girmiştik. Yapılacak tek çare kalmıştı: Umumî seferberlik ilâniyle cephelere asker sevki.

Hükûmet harbin bu gibi maddî cepheleriyle uğraşırken, manevî cepheyi de ihmal etmek istemiyordu. İstikbâlin çok karanlık olduğu görülen bu badirede milletin maneviyatını takviyeye lüzum görülüyordu. Osmanlı padişahının ayni zamanda müslümanların halifesi olmasından istifadeye kalkan hükûmet bir «Cihadı mukaddes» ilân etti. Bununla, düşmanları olan İngiliz ve Fransızların idaresi altında yaşayan müslümanları onlar aleyhine ayaklandıracak ve gûya onların başına muazzam bir gaile açacaktı. Hat-Şeyh Sunûsi, etrafındaki mücahitlerle bu cihadı mukaddese katıldı ama, Suriye ve Arabistandaki araplar, İngilizlerle beraber bize karşı savaştılar. Senegalli müslümanların da Çanakkalede, âdeta hayatlarını istihkar ederek askerlerimize hücumları da mâlum.

İşte halkın maneviyatını takviyeye lüzum gören hükûmetin düşündüğü ve filiyata çıkardığı diğer bir teşebbüs de «Mücahidîni Mevlevîye alayı» dır.

Mevlevî şeyh ve dervişlerinden İstanbulda bir alay teşkil olundu. Bütün mevlevilerin bu alaya kayd olunması bildirildi. Dervişler nefer, onbaşı, çavuş oldular. Şeyhler de muhtelif rütbelerde subay. Mamafih bu alaya diğer tarikatlerden, veya hiç bir tarikate intisabı olmayanlar da yazıldı. Fakat hepsinin başına bir mevlevî sikkesi giydirilerek mevlevî addolundular.

Başlarına, o zaman Konyada bulnan Hazreti Mevlâ-

(Devamı 123 ncü sayfada)

Abdülbaki efendinin bir resmi

Şehzade Ziyaeddin ve Ömer Hilmi Efendiler Yenikapı Mevlevihanesini ziyaretlerinde Şeyh Abdülbaki Efendi ile hünkâr mahfilinde. Sağda: Veled Çelebi Abdülbaki Efendi ile Konyada Hazreti Mevlâna türbesi önünde.

na Dergâhı şeyhi ve mevlevîlerin en ulusu sayılan Veled Çelebi (İzbudak) alay kumandanı tayin olundu. tâ bu müslümanların bilfiil Osmanlı cephesinde çarpışması da mümkündü. Gerçi Yalnız kendisi Konyada bulunuyordu. Teşkil olunan alayı ve sancağı alarak Konyaya, Alay kumandanına, Veled Çelebiye vermek vazifesi, Çelebi efendinin İstanbulda kapı çuhadarı (yani vekili umuru) olan yeni kapı mevlevihânesi şeyhi Abdülbaki efendiye tevdi olundu.

Harbiye Nezareti (Şimdiki Üniversite merkez binası) önünde yapılan merasim ve edilen duaları müteakip Alay sancağı, Şeyh Abdülbaki efendiye verildi ve onun riyasetinde kafile Konyaya hareket etti. Konyada, diğer yerlerden gelen mevlevîlerle kadrosunu tamamlıyan alay, Hazreti Mevlâna türbesi önünde yapılan merasimden sonra, Veled Çelebinin kumandası altında Şama hareket etti.

Şamda dördüncü ordu emrine verilen alayın efradı muhtelif birliklere verilerek talim ve terbiye gördüler. Bilâhare, bir alay halinde değil, diğer birliklerin efradı olarak cepheye gönderildiler.

Böylece, alay toplu olarak harbe iştirak etmedi. Esasen etmesine de askerî imkân yoktu. Alayın müteşekkil olduğu efadın harb ve silâhla o zamana kadar hiç alâkası olmamıştı.

Bu alay sade, halkın dinî hislerine hitâb ederek, maneviyatını kuvvetlendirmek için teşkil olunmuştu.

Mamafih «Harb» mecmuasının Şaban 1334 - Haziran 1332 tarih ve 10 sayılı nüshasında mevlevî alayı efradının Dördüncü orduda yaptıkları nişan talimlerini gösteren resim, bu alay efradının fiilen harbe iştirak ettiklerini bize göstermektedir.

Konya Mevlevihanesinde yapılan bir merasim. (Ortada Veled Çelebi görülmektedir.)

Edirnenin eski bir gravürü...

İki Mustafa arasında II. Sultan Murad

Yazan :
Nahid Sırrı ÖRİK

İKİNCİ Murad küçük biraderi Mustafa'nın taht iddiasiyle ayağa kalktığını, daha İznikte kendini padişah ilân etmeden hayli evvel, Karaman Beyinin mülkünden çıkıp Bursa üzerine yürüdüğü sırada haber almıştı. Bu sırada, bildiğimiz gibi, İstanbulu muhasara etmiş bulunuyordu.

Haberi alır almaz bu muhasaraya nihayet vermek zorunda kaldı. Bu suretle de, beşinci muhasaradan, tarihçilerimizin çoğunluğunca hükmeden sayılmayan Musa Çelebinin muhasarasından yeğeni Orhan Çelebi'yi taht dâvacısı şeklinde ortaya çıkarıp kurtulmuş olan Bizans, altıncı İstanbul muhasarasından da bu küçük Mustafa'nın harekete geçmesine yardım ederek kurtuluyordu.

II. Murad İstanbul önünden Edirneye gelmiş, sefer hazırlığı görmüş, az sonra da Anadoluya geçerek büyük bir kuvvetle İznik üzerine yürümüştü. Vaziyet bu şekle girince, şehzadeye müzaheret etmekte bulunan Karaman ve Germiyan Beylerinin ümerası, daha muvafık şartların zuhurunu beklemek üzere, yine Karaman ülkesine dönmesini kendisine teklif ettiler.

Fakat artık saltanat zevkini tatmış bulunan küçük Mustafa ne zaman zuhur edeceği meşkûk olan daha muvafık şartları gözetliyen bir mülteci hayatı sürmeğe razı olmadı, mücadelede sebat etmeğe karar verdi. Hayatiyle ödiyeceği bir hata olmak üzere kendisine vezir seçtiği Şaraptar İlyas da büyük biraderinin mağlûp olup kaçacağını ve o zaman tekmil devletin kendi eline geçeceğini, Edirneye gidip Osmanlı tahtına cülûs edeceğini temin ediyordu.

Fetret devrindeki şehzade savaşlarında rol alıp menfaat ve bedel mukabilinde efendi değiştirmeği sınamış ve Mehmet Çelebiyi bırakıp, vaktiyle Süleyman Çelebiye geçmiş olan, eski masalları düzenlere en hain ve korkunç vezir çehresini ilham etmişe benzeyen bu İlyas, II. Murad tarafından gizlice elde edilmişti. Onun tarafından yollanmış Anadolu Beylerbeyi menşuruna mukabil yeni efendisini oyalamağı, sonra da, padişah üstün kuvvetlerle gelip İznıkı kuşatınca kendisine teslim etmeyi üzerine almış bulunuyordu.

Nihayet Muradın öncü kuvvetleri bir kere daha payıtaht payesine erişen küçük ve eski şehri kuşattılar ve öteki Mustafayı «Düzmece» denileni âlet etmekte de çok hizmeti geçtiğini anlattığımız Mihaloğlu Mehmet bey kaleden içeri girmeğe muvaffak oldu. Lâkin şehzadenin sadık ve ateş gibi adamları vardı: Bunlar Mihaloğlunu öldürdüler, yanındakileri dağıttılar ve Mustafa Çelebiyi hemen bir ata bindirip İznik tamamiyle, her taraftan sarılmadan önce kaçırmak istediler. Fakat Mustafa hâlâ şaraptar İlyasa inanıyordu. Bu sadık ve fedakâr insanlarla kaçacak yerde, kendini veziri yaptığı herife teslim etti ve onun tarafından II. Murad'ın ordusuna götürüldüğünü en son dakikada, artık iş işten tamamiyle geç tikten sonra farkedebildi. Ancak, Şaraptar İlyasın hilelere kanmış bulunmakla beraber, gûya onun kucağında II. Murad'ın ordusuna götürülürken: «Hey lala, beni niçin tutarsun?» diye sorup onun tarafından: «Kardaşuna ileteyun» cevabını aldığı, bunun üzerine de: «Beni kardaşuma iletme, kim bana kardaşum kıyar!» Deyip acz içinde yalvardığını anlatan hikâyedeki tertip, ihtira tarafı herhalde pek fazladır. Bizansa gidip İmparatorla müzakere bir hakikat olmasa bile, Küçük Mustafa ağabeyi tahta çıkınca tehlikeyi fark edip Karaman Beyinin mülküne iltica etmiş, bu ilticadan nice zaman önce bir sancak beyliğine tayin için yaşı kâfi görülmüş, Karaman oğlunun mülkünde onunla ve Bizansın Germiyan Beyinin adamlariyle temas etmiş ve nihayet kendisine verilen kuvvetlerin başına geçip Bursa önlerine gelmiş, oradan da İzni ke varıp belki bir kaç ay hükümdar şeklinde görünmüştür. Kardeşinin payıtahtını kuşattığı ve sokaklardan cenk âvazelerinin duyulduğu o kıyamet saatinde hiç bir şey anlayamamasını ve altı yedi yaşında bir çocuk gibi veziri kendisini yakalayıp kucağında sımsıkı tutunca «Hey lala, beni niçin tutarsın?» diye sormasını akıl kabul edemez. Hayır, ihtiyariyle ve sadakatine

manıp Şaraptarı takip etmiştir. Etraflarının yalan ve hilelerine kanıp perişan olan, hayatı elden giden ilk ve son Osman oğlu da asla değildir.

Çünkü bunlar uzun bir zincir teşkil ederler, Damad Feridin hikâyelerine kanıp türlü hata irtikâp eden altmışlık hükümdar, Mehmet Vahdettin de bu zincirin son halkasını teşkil etmektedir.

Küçük Mustafa da nice benzeri gibi, meselâ Kanunî Süleyman'ın yalan mektuplarla pek olgun şehzadesi olmasına rağmen, ahmağa çevrilip babasına âsi vaziyetine düşürülecek olan Bayezit gibi, bu talihsiz gafiller zincirinin bir halkasından ibarettir; taht macerasına da masum bir kurban şeklinde değil, bilerek ve istiyerek atılmıştır.

★

Zavallı Küçük Mustafa, aldatıldığını ve düşman kararrargâhına getirildiğini anlayınca Şaraptar İlyasa acaba neler dedi ve atını mahmuzlayıp etrafını kuşatanları dağıtarak kaçmağa acaba teşebbüs etmedi mi? Bu hususta tarih kitapları bir şey zikretmiyor, iki kardeşin karşılaştıklarını, yani II. Murad'ın Mustafa'yı cellâda vermeden huzuruna kabul edip etmediğini de yazmıyorlar. Bilinen şey, Mustafa'nın İznik gölü sahilinde bir incir ağacına asılmak suretile idam edildiği, ve sonra büyük Mustafa'dan, düzme Mustafadan daha talihli çıkarak cesedinin Bursadaki türbelerden birine götürülüp gömüldüğüdür.

Acaba idam edilirken korku ve isyan ihtilâçları içinde çırpındı ve alt edemediği büyük biraderinden merhamet dilendi mi? Gönül onun mağrur ve velevki bir kaç hafta olsun, sürdüğü saltanat zevkiyle müteselli, ölüp gittiğini sanmak istiyor. O ufak İznik gölünün ufuklarında da bu genç şehzadenin hayali elan dolaşıyor gibidir. Bunu geçen yıl, 1951 sonbaharında dedemle babamın dünyaya geldikleri Bursayı son ziyaretimden Yalova yoliyle dönerken bizzat - ve zaman mefhumunu bana bir an tamamen kaybettiren bir şekilde - hissettim:

İstanbula dönüyorduk, Orhangazi kasabasından geçerken arabayı düz bir kırlıktan yarım kilometre ötedeki göl sahiline sürdük, ahşap bir iskele önünde durduk. Bu iskeleye hantal, kirli ve şişman gövdeli bir motör bağlıydı, ve motörün içi de, iskelenin üzeri de pantalon ve ceketli, başları kasketli insanlarla ve hemen hepsinin başları örtülü olmakla beraber yüzleri açık kadınlar ve oynaşan çocuklarla doluydu. Motör İznikteki bi tacire aitmiş, her gün bu sef ri yapar ve sahildeki köyle dolaşa dolaşa, üç buçuk dö saatte tam karşıya isabet e den İznike varırmış. Bu mav na azmanı mötörlü gemi ve b tün bu kasketli, pantalonl insanlar İznnikteki o padi şahlık macerasından beri asır lar geçmiş olduğunun pek kat birer delili idiler. Bununla be raber, bir an bana öyle geld ki, arabadaki arkadaşlarda

Türk kadınları, Sultanahmet camii önünde.

Osman Hamdi Bey

Müzeci ve ressam Osman Hamdi Bey hakkında gelecek sayımızda Zahir Güvemli'nin bir makalesini okuyacaksınız. Hamdi Beyin en seçme tabloları ile süslenmiş olan bu yazıda muharrir, Hamdi Beyin sanat kabiliyetini ve resimlerinin tahlilini yapmaktadır.

ayrılıp bu hantal ve kirli küçük gemiye binsem ve tarifi imkânsız derecede berrak bir ışık içinde görmeğe çalıştığım İznike gitsem, birden asırlar gerisine varacağim, henüz II. Murad'ın ordusu tarafından kuşatılmamış bulunan bir kasabanın, asırlar gerisindeki bir kasabanın dar sokaklarından at üstünde, başında sorguç, alayla geçen pek genç padişahı da mutlaka göreceğim. Acaba bazı tarihçilerin dedikleri doğru mudur, yani büyük kardeşi II. Murad'ın öncüleri İzniği bastıkları sırada o da iki amcası gibi, Süleyman ve İsa Çelebiler gibi bir hamam âlemine mi dalmıştı? Saltanat hırsı gibi zevk ve safanın her çeşidine de bu kadar erken kapıldı mı?

Fakat elindeki ömür o kadar kısa imiş ki, her hareketini ve her acelesini mazur görmek lâzım...

★

II. SULTAN MURAD MUSTAFA'LARDAN SONRA

Böylece, 1423 de de küçük Mustafa gailesini bastırdıktan sonra, II. Murad on yedi yıl taht ve tacını muhafaza için, yeni bir mücadeleye girişmek zorunda kalmıyacaktır. Dünyaya gelen oğullarından ilk kişi, Ahmet ve Alâettin Çelebiler, biraz serpilince birbirlerini takiben Amasyaya sancak beyi yollanılmış ve ikisi de oradan ahıret yolculuğuna çıkmışlardır. Padişahın üçüncü oğlu Mehmet yani istikbalin fatihi ise henüz pek ufaktır. Gerçi Osman oğulları bütün bu müddet esnasında hep bunlardan ibaret değildi ve padişahın üç biraderiyle bir amcazadesi, hem de iki kere, bir defa Musa Çelebi ve bir defa Mehmet Çelebi zamanlarında taht dâvasına kalkmış, üzerine kuvvet yollanması gerekmiş bir amcazadesi vardı. Yani Yıldırım Bayezid'in büyük oğlu ve Edirnede halefi olan Süleyman Çelebinin şehzadesi Orhan bir müddet hayatta idi. Fakat Murad'ın emriyle cülûsunda kör edilen üç biraderi kadar bu Orhan'dan korkmasına da mahal yoktu. Zira o da babası Mehmet Çelebi tarafmdan ele geçirildiği sırada gözlerine mil sürülmüş, bir enkaz haline sokulmuştu: Dört prens arasında kat'î bir müsavat mevcuttu ve Orhan'ın şahsiyetinden ve mazisinden endişe için hiç bir sebep yoktu.

Kaldı ki, 1429 taunında bunların dördü de pek kısa fasılalarla ölecekler, Bursadaki şehzade türbelerini taşlariyle şenlendirmeğe gideceklerdi; 1436 da alınacak habere kadar hiç bir şey II. Mrad'ın huzur ve emniyetini bozmıyacaktı.

1436 da alınacak haber... nâhoş, endişeler verici haber Mısırdan geliyor, uzun yıllar kör olarak yaşatılmış, 4 de yedi yıl önce ölerek nice zamandır toprakta çürüyüp gitmiş olan o dört şehzadenin birinden, gözlerine Birinci Mehmed'in mil çek tirmiş bulunduğu Orhan Çelebiden bir oğlan ve bir kız çocuğu kaldığını, pek sadık bir kö le tarafından gizlice büyütülen bu çocukların Suriyeye, oradan da Mısır'a kaçırıldıklarını, şimdi Mısır Sultanı Eşref Baybars'ın yanında bulunduklarını II. Murad'a bildiri yordu.

Bu meçhul şehzadenin ismi de bir dâva taşıyor, bir bayrağa benziyordu: Çocuk, Yıldırım ın en büyük oğlu olduğu için onun esareti üzerine Edirnede tahta çıkarak dokuz yıl saltanat süren dedesi Süleymanın ismini taşımaktaydı.

Murad bu haberi alır almaz harekete geçti ve yeğenlerinin - yahut amcazadelerinin - ken disine teslim edilmelerini Mısır Sultanından istedi. Sultan Eşref Baybarsı kabul etmedi, bunun üzerine İkinci Murad bir kaç adamını tacir kılığğına sikarak Kahireye yolladı ve bunlar bir yolunu bularak küçük şehzade ile Hond Şehzade ismini taşıyan kızkardeşini, yaşatıldıkları saraydan kaçırmağa, Mısır sahillerinde bir gemiye götürüp kapatmağa muvaffak oldular.

Fakat muvafık bir rüzgâr bekliyerek gemi bir müddet hareket edemiyecekti.

Ve bu muvafık rüzgâr beklendiği sırada Mısır Sultanı çocukları her tarafta aratmış, izlerini keşfettirmiş, kendilerini gemiden kurtarıp saraya getirtmiş, velhasıl II. Murad'ın gayreti boşa çıkmıştı. Bir yıl sonra, küçük Süleyman bu sarayda, belki II. Murad tarafından satın alınmış ellerin sundukları zehirden ölüyordu.

Bir istidrat açıp ilâve edelim ki, Süleyman'ın hemşiresi ve belki ablası olan Hond Şehzade bir müddet sonra kardeşini ve kendisini korumuş ve büyütmüş olan Melik Eşref Baybars'a, onun vefatında halefi Melik Eşref Çakmak'a varacak, Mısır ümerasından üçüncü bir kocanın nikâhı altında olarak Kahirede ve Fatih Sultan Mehmed'in saltanatı esnasında öldüğü zaman, bıraktığı muazzam servetten bir kısmı evlâdı bulunmadığı için Osmanlı padişahına intikal edecektir.

★

Bütün bu saydıklarımızdan başka II. Murad'ın iki taht rakibi daha bulunduğunu, birini yeni bulunmuş bir kitabenin yardımiyle, diğerini eski bir rivayet ve iddiaya güvenerek biliyorz. Kitabeye göre, II. Murad saltanat sürerken, henüz Mısır'a ait olan Darande kasabasında bir Mehmet Şah ölmüştür. Ve bu Mehmet Şah, Rumeli padişahı Süleyman Çelebinin ikinci oğlu, Orhan'ın biraderi ve Kahirenin bir sarayında - belki zehirletilerek - öldürülen küçük Süleyman'ın da amcasıdır. Fakat Mısır mülküne ne zaman ve nasıl iltica etmiş ve nasıl oluyor da, hem de Osmanlı mülküne pek yakın bir yerde yaşamış bulunmasına rağmen, kendisinden hiç bahsedilmiyor ve varlığı ancak bir kitabeden öğreniliyor?

Ölümü de acaba yine II. Murad'ın hizmetindeki eller tarafından sunulmuş bir zehirin eserimidir?.. Meçhul.

SON

Sultan Mehmed'in Âşık Kızı

Yazan:
Nahid Sırrı ÖRİK

Şimdiye kadar neşredilmemiş iki mektubu ile

Kendisi hakkında yapılan macunları neşrettiğimiz Sultan Murat.

Kuvvet macununa son derece düşkün hükümdarlardan biri Deli İbrahim.

Padişahların Kuvvet Macunları

Osmanlı hükümdarlarının macun düşkünlüğü oldukça fazla idi. Bu mevzuda maalesef şimdiye kadar hemen hemen hiç bir tetkik yapılmamıştır. Ecz. Kimyager Naşid Baylav, gerek Topkapı sarayı ve gerek Başbakanlık Arşivinde senelerce yaptığı araştırmalardan sonra, elde ettiği vesikaları ilk defa Yeni Tarih Dünyası sayfalariyle neşretmektedir.

Yazan :
Ecz. ve Kimyager
Naşid BAYLAV

Macun Osmanlı sarayının bir lâzımı gayri müfariki idi. Yüzlerce cariye arasında yaşayan hükümdarların kuvvet macunlarına ne derece ehemmiyet verdikleri kolayca anlaşılır. Hükümdarların kuvvet macunları ve nevruziyeler için büyük teşkilâtı vardı. Biz burada, yazma eserlerden çıkardığımız ve ilk defa neşrettiğimiz bu kuvvet macunları formüllerinin ileride bu hususta çalışacaklara kıymetli bir döküman olaracağına da kaniiz.

SULTAN ABDÜLHAMİT 1 İÇİN YAPILAN KIRMIZ MA'CUNU

Şevketlû efendimiz hazretlerine mahsus olan kırmız terkibidir.

KIRMIZ MA'CUNU

		Dirhem
İnen (inci)		10
Kırmızı mercan		9
Ud maverdî		27
Seylân darçini		25
Harir-i hâm		35
Anber		7
Misk		4
Varak-ı zeheb	deste	40
Kırmız		6
Mâ-i misket 2 vakkiye (okka)		
Mâ-i kayyum?		100
Beyaz menat? şekkeri 1 vakiyye 100 dirhem		

★

Sultan Abdülhamit 1 vesikaları içinde bulunan bir ma'cun

Bu ma'cun öksürük ve yürek ağrısına ve göğüs darlığına ve göğüs ağrısına ve dalağa ve mideye ve kan işiyene ve basurlara, makadı çıkana ve sıtması olana ve makadın kenarı yarılana ve yarım baş ağrısına, öd kesesi ve mesane içinde ola ağrılara vesair bunlara benz hastalıklara ve saçı sakalı döl lene ve bel ağrısına, elleri ve yakları çatlayana ve tırnakla kürek olana ve arkada ve gö dede olan yellere, temriyeye sidiği acı acı yanarak akanla ve hazımsızlığa ve sabahley gözü kararanlara ve iktidarsı lığa ve bel gevşekliğine evlâttan kalanlara ve ere kadına ve bilcümle yetmiş i derde dermandır.

Eczaları :

	Dirhe
Sinameki	35
Üzerlik tohumu	5
Çörek otu	5
Kabuksuz badem	4
Raziyane	5
Zencebîl	24
Karanfil	24
Günlük	24
Mastikâ	24

Zikrolunan eczaları iyice dövüp elekten geçirilmeli, sonra çiğ bal ile macun yapılacak. Sabah ve akşam altışar dirhe istimal edilecek öylece durcak.

Vesikanın sonunda şu sa lar vardır. Vallah ve lillâh y lan değildir. Ve âharden görr ve nakli daime değildir. Ve s hih başıma gelip defatle tecr be olunmuştur. Allahü Taa yolunu salimde, oğul ve k verdi, bizi dahi duadan fer muş etmiyeler. Rüznamei h mayunda Esseyit Mustafa ef di. Sene 1216.

Sultan Murat Hüdavendigâ hazretlerine olunan sütuf (toz) budur.

Mastikâ 5 dirh. Kebabe dirh. Karanfil 5 dirh. Ud hin dî 30 dirh. Sukker (şeker) dirhem.

★

Sultan Murad 4 de her se nefsi serifleri için pişen Devâ-i misk ma'cunu

	Dirhe
Lû'lû' (inci)	800
Kehriba	800
Büsséd (Mercan)	800
Derunce	800
Zurimbâd	400
Harir-i hâm	800
Behmen-i ebyaz	400
Behmen-i ahmer	400
Sadic hindî	400
Kakule	400
Sünbül hindî	400

Karanfil	400
Üşne	400
Darfulful	400
Zencebîl	400
Misk	150

Asel-i musaffâ 120 kiyye maa sukker (şekerle beraber) kiye 10, Cund bidastar (kunduz hayası) 400 dir. Anber 150 dirhem.

★

Ma'cunî Sultanî — Sultan Bayezit kullanmıştır.

	Dirhem
Karanfil	5
Hindistan cevizi	5
Mastikâ	5
Zagferân	5
Soğan tohumu	5
Kişniş	5
Darçîn	5
Kimyon	5
Zencebîl	5
Anisun	5
Turb tohumu	5
Üzerlik tohumu	5

Bunlar dövülüp bu on iki ilâcın ağırlığınca bal ile yoğurmalı, bir çanağa koyup sahk etmeli. Cima'a kuvvet, göze, beniz sararmasına, ağrılara, bel soğukluğuna, bütün dertlere, ağız kokusuna karşı.

★

Sultan Bayezit Han ma'cunu

	Dirhem
Karanfil	5
Zencebîl	5
Darçîn	5
Habbü sevda	5
Cevz hindî	5
Cevz bûvâ	5
Kimyon	5
Anisun	5
Beyaz soğan tohumu	5
Mastikâ	5
Günlük	5
Turb tohumu	5
Üzerlik tohumu	5

Yukarıdaki eczalar iyice dövülüp ince elekten geçirilecek sonra üç misli bal ile kıvama getirilecek ve sabah ve akşam, 2 şer dirhem kullanılacak.

Göz, bel ağrısına, baş ve dis ağrılarına ve gazları emer, yüz de olan sarılığı defeder. Ağızda olan kokuyu ve kulunç yellerini giderir. Ve diş etlerini kuvvetlendirir ve boğaz kurdunu öldürür. Ve sakalı gec ağartır ve sarılığa çok iyidir.

★

Sultan Abdülhamit 1 için hazırlanan ma'cun tertibi

Bir Don Joan hayatı yaşayan Birinci Abdülhamit.

	Dirhem
Diyanento	2
Kırmızı yakut	3
Zümrüd	3
Ağdayî	2
Seylân tarçını	2
Tobac	2
Lâal	2
Kırmızı mercan	3,5
Beyaz mercan	2
İncu	10
Pâdzehir-i mari	5
Ud maverdî	10

★

Seylân darçin	5
Anber	7
Misk	4
Varak-ı zeheb 40 deste	
Kontoreyrum (Kontoriyum olsa gerek)	9
Meshuk tîn-i ermeni	4
Vensetosiko	9
Bistorta	9
Tormantillâ	8
Harir-i hûm	15
Geyik yüreği kkemugi (kemiği)	80
Oğul otu tohumu	4

★

	Dirhem
Kuzu kulağı tohumu	4
Lisan sevr çiçeği	5
Muhrik fil dişi	7
Tabaşir-i hindî	4
Meshuk tîn-i mahtum	2
Verd ahmer	7
Semizotu tohumu	3
Keçi sedefi tohumu	1.5
Marul tohumu	3
Bentafilon kökü (Pentafilon)	2
Kırmızı sandal	8
Sarı sandal	6

★

	Dirhem
Meshuk geyik boynuzu	3
Diktamu girîdî (Girit diktamı)	8
Ağaç kavunu kabuğu	3
Şecer-i kavun çekirdeği	4
Kırmız	5,5
Mai kayyum?	100
Menat şekeri?	2,5
vakkiye (okka)	

★

Sultan İbrahimin erliğine kuvvet vermek için yapılan ilâç

	Dirhem
Çörek otu	5
Zencefîl	5
Darçîn	5
Cevz bûvâ	5
Karanfil	5
Mastikâ	5
Darfulful	5
Kara sakız	5
Ud hindî	5
Skankur	5
Kebabe	5
Kereviz tohumu	5
Isırgan tohumu	5
Havuç tohumu	5
Ud ülkahir	5
Anason	10
Kişniş tohumu	10
Şalgam tohumu	5
Turb tohumu	10
Sinameki	10
Üzerlik	10
Acı badem	6
Tere tohumu	10
Günlük	10
Misk	5 çekirdek

Bunlar bal ile ma'cun edilecek, bal, eczalar miktarının üç misli olacak. Sabah, akşam kullanılacak. Fındık kadar (iki dirhem) erlikten kalan kadın ve erkeğe yarar.

★

Sultan Mehmet III ün kullandığı bir ma'cun Habb-i müferrih veya Terkib-i şâhî

Benefşe, Darçin, Zamk arabî, Zağfran, Mastikâ, Beyan balh, beşer dirhem.

Bu eczaların hepsi gülsuyu ile karıştırılıp 4-5 gün bırakılacak, aç karnına nohut miktarı veyahut daha ziyade kullanılacak.

Benize kızıllık ve cima'a kuvvet verir. Ve muhtelif dertlere devâdır.

Kapalı Çarşının eski bir gravürü: (1861 yılında çıkan Britanya Yıldızı mecmuasından)

İstanbul Çarşısı

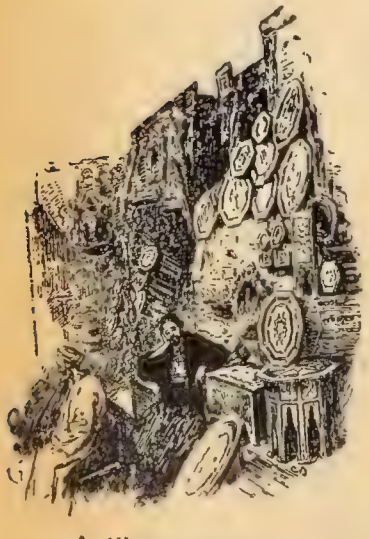

Antikacı Edmondo de Amicis'den

Yazan :
M. Halid BAYRI

BUGÜN halk tarafından «Büyük Çarşı», «Kapalı Çarşı» adları da verilen İstanbul çarşısının esası, bu çarşının içinde bulunan ve «Eski bedesten» denildiği gibi, «İç bedesten», «Cevahir Bedesteni» diye de anılan bedestendir. Eski bedesten, yahut cevahir bedesteni, Bizanslılar devrinden kalma eserlerdendir. Bu keyfiyet bedestenin doğu kapısı üzerindeki kabartma kartal resminden başka, Fatih'in Arapça vakfiyesinde kurmuş olduğu hayır müesseseleri için vakfettiği Bizans binaları arasında sayılmasından da anlaşılmaktadır.

Eski bedesten, her biri altı metre kalınlığında dört duvar ile sekiz fil ayağı (örme sütun) üzerine inşa edilmiştir. Eski bedestenin yirmi üç kubbesi vardır. Fakat içeriden bakıldığı taktirde bu yirmi üç kubbenin ancak on beşi görülebilir. Çünkü diğer sekiz kubbe fil ayakları (örme sütunlar) üzerine tesadüf etmiştir. 23×36 eb'adında olan eski bedestenin işgal ettiği saha, bin sekiz metre murabbaından ibarettir. Büyük, yahut Kapalı çarşı, işte bu eski bedestenin dört tarafına dükkânlar kurulmasiyle teşekküle başlamıştır. Bizanslılar devrinden kalma çarşının eski bedestenden Çadırcılar caddesine doğru uzanan kısımdan ibaret olduğunu, bu kısımda sekiz yüz kırk beş dükkân bulunduğunun Fatih'in yukarıda bahsettiğimiz Arapça vakfiyesinde

Silâh pazarı (Edmondo de Amicis'den)

gösterilmediğini İslâm Ansiklopedisinde çıkan Osman Erkin imzalı yazıdan öğreniyoruz.

İstanbul Çarşısının şimdi işgal ettiği saha, otuz bin yedi yüz metre murabbaıdır. Bu saha içinde üç bin dükân ile kapıları Çarşıya açılan yirmi bir büyük han vardır ki, bunlardan da şimdi mevcut olanlar şunlardır: Alipaşa hanı, Yarım taş han, Evliya hanı, Hatip Emin hanı, Kürkçü hanı, Sıra odalar, Zincirli han, Varakçı hanı, Çuhacı hanı, Yolgeçen hanı, Gebeci hanı, Sarraf hanı, Yüncü hanı, Mercan ağa hanı, Cami evi, Perdahçı hanı. Bu hanlarda mevcut ve her biri bir dükkân halinde kullanılan bin kadar odayı da biraz önce bahsi geçen üç bin dükkâna eklediğimiz takdirde İstanbul çarşısındaki dükkânlar sayısının dört bine yükseldiği görülür.

İstanbul Çarşısında 5 cami, bir mektep, yedi çeşme, bir kuyu, bir akar su, bir sebil ve şadırvan vardır. Çarşının dört tarafa açılmış olan kapılarının sayısı on sekizdir. Bu kapılar şunlardır: Kalpakçılar, Yorgancılar, Lutfullah ağa, Hacı Memiş, Yüncüler, Örücüler, Mercan, Tığcılar, Mahmut paşa, Kürkçüler, Nuruosmaniye, Kökçüler, Sepetçi hanı, Sorguçlu han, Yolgeçen hanı, Hacı Hüsnü, Bitpazarı, Çadırcılar. Zelzele ve yangın gibi âfetlerle daha önce bir kaç defa harap olan İstanbul Çarçşısı, son defa 1894 zelzelesinde yer yer yıkılmış ve İkinci Abdülhamid'in ısrarlı takip ve himmetile ve iki sene gibi uzun bir müddette tamir edilerek tekrar açılmıştır. 1943 senesinde çıkan bir yangında da Çarşının döşemeciler ve Yorgancılar kısmı tamamiyle yanmış ve bu kısım henüz tamir edilememiştir.

İstanbul Çarşısının altmış bir sokağı vardır. Eminönü ilçesinin Bayezit bucağına bağlı bir mahalle halinde idare olunan Çarşının çok bakımsız ve tamamile kendi haline bırakılmış olduğunu itiraf etmek gerektir. Ne buradaki dükkânlarda ve hanlarda çalışan ve para kazanan tacirlerin, ne bunların kurmuş oldukları kapalı Çarşı Esnafı Tesanüt derneğinin, ne de belediyenin Çarşı ile yakından ilgilenmediğini söylemek hiç yersiz olmaz. İstanbulun hususî ve ehemmiyetli bir köşesini teşkil eden Çarşı ile hele belediyenin hiç alâkalanmaması ve bu tarihî âbideyi bir gün büsbütün yıkılmağa mahkûm bir harabe halinde bırakması, çok acı bir hâdisedir.

★

İstanbul Çarşısının temel taşı mahiyetinde olan eski bedestenden başka, Çarşının Nuruosmaniye cihetinde bir de «Sandal bedesteni» mevcuttur. «Yeni bedesten» de denilen Sandal bedestenine bu adın verilmesi, vaktiyle burada bir yolu pamuk ve bir yolu ipekle dokunan ve «Sandal» denilen bir

(Sonu 122 nci sayfada)

Çarşının içi.

Mısırın son iki kralı, Fuat ve oğlu Faruk.

Son Mısır Hükümdarları Tarihin Kefesinde...

En salâhiyetli bir kalemden çıkan bu yazı, Kavalalı Mehmet Ali Paşadan başlayarak, Kral Faruk'a kadar, bütün hükümdarların maceralarını, karakterlerini, etrikalarını, bu güne kadar ifşa edilmiyen hakikatlerle ortaya dökmektedir.

III

Çeviren :
S. Münir YURDATAP

Ahmet Fuat :

Ahmet Fuad'ı kral ilân ettiler. Ona krallık bir altın tabak içinde gelmişti.

O, bir müflis, aristokrat bir prensti.

İtalyada ve Avrupanın diğer şehirlerinde yaşamıştı. Açıkgözdü. Nasıl göreceğini, nasıl düşüneceğini ve nasıl öğreneceğini biliyordu.

İlme ve kültüre meyli vardı. Bugün Mısırda hiç bir ilmî teşekkül yok ki, onda Fuad'ın rolü olmasın. Coğrafya cemiyeti, İktisat ve Teşri cemiyeti, Mısır Üniversitesi, Sahra Enstitüsü, Tarım cemiyeti.. vesaire...

Yapıcı idi. Büyük binalar yaptırmayı, inşaatı ve tamiratı severdi.

Harice denizcilik tahsili için talebe göndermesini istemişti. Bir müddet sonra, bu hususta malumat almak için mes'ullerden birine ne yaptıklarını sordu. Yalnız bir talebe gönderdiklerini söyleyince, fena halde canı sıkıldı.

«— Bir tek talebe mi? Çık buradan!» diyerek yüksek memuru kovdu.

Fakat o, memleketi babasının çiftliği sanıyor, başın, gövdenin ve hattâ kuyruğun da kendisi olduğuna inanıyordu.

Müflis olarak tahta geçmiş ve milyoner olarak ölmüştü. Bütün bu servete nasıl sahip oldu?

1919 daki Mısır ayaklanmalarına hayret etmiş, çiftçilerin bu harekette bulunmalarına âdeta akıl erdirememişti. Halbuki 1919 ayaklanmasının en iyi meyvesini o toplamıştı.

Kukla bir kraldı. Meşrutiyet hükümdarı oldu.

O bize anayasayı, hürriyeti, istiklâli ve her şeyi esirgemiyordu, yalnız ekmekle iktifa etmemizi istiyordu. Bilfiil halka bu ekmeği hazırlamıştı bile...

Fuat, bize bir çok acılar tattırmıştı. Lâkin bütün bunlardan yalnız o mu mesuldü? Tabii hayır.

Ona yardım ve hizmet e
ler, onun hesabına bizi n
ve harabiye sürükliye
vardır:

Sıtkı, Mehmet Mahmut,
yur (Paşalar) vesaire...

Şu hakikati belirtelim
o hürriyet taraftarlariyle
cadele ederken, ekseriya (
tilmen) de hareket ederdi.
Tevfik ve Abbas gibi iki y
lü; ne de Faruk gibi müj
zeldi.

Örf ve âdetlere riayetkâ
Faruk'u görenler bin k
Fuad'ın hesretini çektiler.

Faruk :

Faruk için bir çok şey

söylediler, bu bahsi uzatm
ta bir sebep bulamıyoruz.

Fakat, bu suali sormakt
kendimizi alamıyoruz! Faru
un bu sukutuna sebep nedi

1936 da, tavır ve harek
insana saadet ve hayır mi
deliyen bir adamın 1950 d
o iğrenç şekle dönmesi m
kul bir şey midir?

Herhalde bunun sebepl
vardır. Bu değişiklin de ş
rikleri mevcuttur.

Bu şerikler: maalesef, bal
sı Fuat, saray adamlarının
parti şeflerinin bazılarıdır.

Fuat; oğlunun bir Mısı
gibi büyümesini, yetişmesi
istemiyordu. Sarayda büyüt
tü.

Prenslerden ve hanedan
zalarından uzak tutuyordu
Küçük Faruk, yalnız uşaklar
la oynayıp, eğlenmeğe me
bur oldu.

Tahta geçtiği zaman, uşak
lara olan zaâfı geçmemişt
Onları yanına aldı ve hâkir
vaziyete getirmek istedi.

Uşakların birdenbire efend
oluvermeleri insanlar için n
felâkettir!

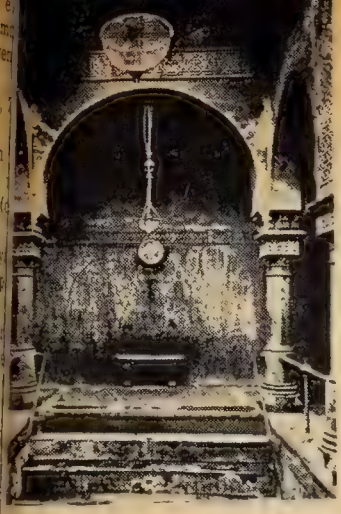

Macaristanda Türk eserleri.
Gelecek sayımızda

Saray adamlarından da misal olarak Ahmet Hasaneyn (Paşa) yı gösterebiliriz:

Bu, tilki gibi bir adamdı. Elinde bir çocuk buldu. Bu çocuğun adiyle memlekette istediğini yapmak istedi. Hükümranlığının devam etmesi için, bu çocuğun çocuk kalması lâzımdı.

Öyle oldu. Fakat bu çocuk haylaz çıktı.

Eline tesbihi verdi ve haykırdı:

«— Elmelikûs salih, (dindar hükümdar). Bu dindar hükümdarı takdis ediniz!»

Geceleyin de eline içki şişesini vererek, zevkü safa erbabını davet eder ve onlara:

— «Efendimizi eğlendirin, eğlensin efendimiz!»

Ve tesbihle, güzel yosmalar arasında efendimiz kayboldu.

Şeflere gelince, en hakikî örnekleri; Mustafa Nanhas (Papa) nın sukutu ve 1936 da millî dâvanın tasfiyesidir.

1936 dan 1952 ye kadar bu sefler, efendilerinin ahlâkını bozmak için birbirleriyle âdeta yarış ediyorlardı. Biri, elini öperse, öteki kızar ve efendisinin ayakkabılarını öperdi. Faruk'un sayısız ayakkabılara sahip bulunmasının hikmeti, bu olsa gerektir!

O halde Faruk, yalnız kendisi mesul değildi! Ondan hesap sorulduğu zaman, bu adamlara da hesap vermelidir.

Faruk, karşısında mert adamlar bulmuş olsaydı, olan olmazdı.

Fakat her şeyde bir hayır vardır. Şairin dediği gibi, bazı kazançları, felâket getirir.

Faruk'un yaptıkları haziran 1952 inkılâbının muvaffakiyetine en büyük âmil olmuştur. Filhakika Faruk da bunun zeminini hazırlamış ve tacil etmek için elinden geleni esirgememiştir.

Bu kadarı da Faruk için yetişir.

Eski Bektaşi babalarından kıymetli bilgin Yusuf Fahir Baba

Tarih Boyunca Sünnî - Alevî Mücadelesi

Din kavgaları, mezhep ihtilâfları, tarih boyunca kitleleri sürüklemiştir. Bu çok mühim mevzuu, Yeni Tarih Dünyası Yusuf Fahri Babanın salâhiyetli kalemine tevdi etmiştir. Sünni - Alevi mücadelesi, tamamiyle tarihî vukuat içinde ve tam objektif bir görüşle tetkik edilmektedir. Bu seri yazının müellifi Yusuf Fahir Baba: «Bütün hayatım boyunca tetkik ettiğim bu mevzuu, Türk ilim âlemine ihda etmekle hayatta yegâna vatan hizmeti yaptığıma kani bulunuyorum» demektedir. Pek yakında sütunlarımızda.

İzmir alevler içinde yanarken, işgal kuvvetleri ve azınlıklar şehri terkediyoriar.

İzmiri Nasıl Yaktılar, Nasıl kaçtılar?...

Bu yazı, İzmirin ve Mudanyanın işgal kuvvetleri ve Yunan ordusu tarafından tahliyesi sırasında hazır bulunan Fransızca İllustration mecmuasının muharrirleri tarafından yazılmıştır. Fransız muharrirleri bizzat gördüklerini yazmışlar ve foto muhabirleri de resimle tesbit emişlerdir.

12 Eylül 1922

MESSAGERİES Maritimes kumpanyasının Lamartine vapuru tam istimle İzmir limanına girdi. Hava çok güzel, deniz mavi idi. Girintili çıkıntılı olan Küçük Asya sahillerinin vahşi bir görünüşü vardır, şurada burada birkaç eve rastlanır, fakat mühim bir kasaba görülmez.

Yangından sonra bir sokak

Çeviren :
Ercan ERKSAN

Birdenbire iki top sesi bu sessizliği yırttı. Solumuzda, küçük bir adanın arkasından bir Yunan harb gemisi, Yunan ordusunun son kaçanlarını kovalayan Türk topçusunu bombardıman ediyordu.

Üzerinde bir Osmanlı bayrağı dalgalanan küçük bir kalenin önündeki dar bir geçiten geçiyoruz. Yere yatmış bi kaç Türk askeri bize bakmak için başlarını kaldırıyorlar. İzmirin ilk evlerini artık görüyoruz. Limanda duman yığınları harp gemilerinin mevcudiyetini belirtiyor. İşte muazzam siluetleri gözüküyor. Bunların içinden Edgar-Quinet, Jean-Bart, Vittorio-Emanuele, Venizia, King-George, Iron-Duke'i not ediyorum. Bilhassa Amerikan torpito ve destroyerleri, rıhtımı kontrol ediyorlar.

Egenin incisi, şark halılarının kraliçesi İzmir, şimdi gözlerimizin önünde. Bu Türk şehri Bizans surlarının, harabelerin ince dantelleri ile süslü mavi göğün altında iki yüksek tepe yamacındadır. Şurada kiliselerin kubbeleri orada beyaz minareler... Üç günden

Bir mahallenin harap hali.

XI inci Yunan tümeni, panik halinde Mudanyayı terkederken.

beri Mustafa Kemalin muzaffer orduları İzmire girdiler ve mülteciler için sığınacak yerler aranıyor, hıristiyan halk harp gemilerinin kendilerini koruyacağını hissederek emniyet duymaya başlıyorlar.

Rıhtımda hummalı bir faaliyet var. Akşam oluyor. Güneş göğü kızıllaştırarak dalgaların içine gömülüyor. Uzaktan bir kaç top sesi duyuluyor. Şehir binbir ışıkla aydınlanıyor, gemilerin projöktörleri kuvvetli ışıkları ile karanlıkları araştırıyor. Aşağı, Türk mahallesinde birkaç tüfek sesi, fişeklerin patlaması, kadınların haykırışları, sonra hiçbir şey. Sessiz bir gece.

13 Eylül

Gün doğalı beri şalupaların kara ile gemiler arasındaki gidip gelmeleri bitmedi. İzmirde bulunan bütün İngiliz tabalarının derhal gemilere binmeleri emri verilmiş. Askerî emir... Pek fazla değiller: büyük bir kısmı Maltalı olmak üzere üç bin civarında ve gemilere alınmaları hadisesiz geçiyor.

Öğleden sonra saat ikiye

İzmir İtalyan kolonisi, 3500 tonluk Scrivia vapuruna bindirilirken.

doğru Ermeni mahallesi üzerinden doğru bir hat halinde kesif bir duman yükseliyor. Rıhtımlarda şaşkın bir halk kütlesi ne bahasına olursa olsun gemilere binmek için koşuşuyor. Rıhtımda hemen hemen Amerikan konsoloshanesinin önünde duran bir Amerikan gemisi açılmağa mecbur oluyor, çünkü gemiye binebilmek için birçok kimseler kendilerini suya atıyorlar.

Fakat işte, Ermeni mahallesinde iki yeni ve çok mühim duman yığını gözükdü. Vaziyet ciddileşiyor, çünkü rüzğâr hızını arttırıyor ve alevleri Avrupalıların mahallesine doğru itiyor. Orada da bir kaç alev ışığı gözükmeğe basladı. Ateşler çıtırdıyor, fişekler patlıyor. Türk işgali altında kalmaktansa ölmeği tercih eden Ermeniler evlerini ateşlemişler ve Türk askerleri ile mücadeleye girişmişlerdi. Müthiş gürültülerle cephane depoları patlıyor.

Rıhtım boyunda yanan Fransız konsoloshanesi ve tiyatro binasının görünüşü.

Akşamın 9 u oldu: hiç farkında olmadan gündüzden geceye geçtik. Gök büyük bir ateş kubbeden başka birşey değil. Şalupalar evleri yanan Fransız ve İtalyanları gemilere bindiriyor. Bu panik içinde, kaçanların gayri muntazam akını karşısında, silâhlı Fransız gemicilerinin soğuk kanlılıkları şayanı taktir. Müthiş sahneler cereyan ediyor. Ben Scrivia isimli İtalyan gemisinden kurtarmayı seyrediyorum.

Sabahın saat 2 sinde yangın daha şiddetleniyor. İzmir tiyatrosu bir saman yığını gibi birdenbire ateş alıyor ve yirmi dakika içinde dört duvar ve bir yığın enkazdan başka birşey kalmıyor. Alevler fransız konsoloshanesi sarıyor, taş bina pek az müddet mukavemet edebiliyor. Fransız konsoloshanesinin arkasında, İtalyan mektebinin damında, İtalyan bahriyelileri amiral gemisine yangının seyri hakkında ışıklı işaretle mâlumat veriyorlar. İnfilâklar fazlalaşıyor; otomobil garajlarının benzin ve alkol depoları yangını kuvvetlendiriyor ve paniği artırıyor.

İtalyanları, Rumları, Ermenileri taşıyan birinci şalupa gemimize yanaşıyor. Emir kati: kumandan «Evvelâ İtalyanlar» diye bağırıyor. Fakat bu kargaşalık arasında nasıl ayırmalı? Sonra, yalvaran kadınlar, çocuklarını uzatan anneler var. İnsaniyetin sesi «hepsini kurtarın» diyor. Merdiven indiriliyor, insan yığını açılıyor. Aşağıda yarı karanlık içinde, müthiş bir mücadele

Duba üstünde, kendilerini götürecek şalopeyi bekleyen azınlıklar

Fransız hastahanesi, yangından sonra...

cereyan ettiğini dehşetle tahmin ediyoruz. İnsan vücutları denize düşüyor ve acı çığlıklar yükseliyor. Gemiye çıkabilenler heyecan ve yorgunluktan yerlere yıkılıyorlar. Biraz sonra da hayvanlar gibi uykuya dalıyorlar.

Şehrin üstünde alev sütunları büyük irtifalara yükseliyor. İnfilâklarin şiddeti gemimizin bordasından dahi hissediliyor. Yanıp kül olmakta olan Amerikan konsoloshanesine bakarken, bir destroyerin denize tuttuğu projektörün ışığında dalgalar üzerinde büyük bir ateş yığınının Scrivianın üzerine gelmekte olduğunu görüyoruz. Bu bir mavna, bir Türk şalupası, içinde alev almış eşyalar var ve rüzgâr bize doğru itiyor. Bu yüzen ateşten kaçmak için hemen demir alıyoruz.

15 Eylül

Sabahın saat yedisi, Güneş, göğü karartan kalın dumanların arasında güçlükle gözüküyor.

Bunlara rağmen İzmiri harabeden faciayı seçebiliyoruz. Hâlâ kıvılcım sacarak yıkılan duvarlar var. Kurtarma ameliyesi fasılasız devam ediyor. Gece on bin kisi kadar kurtarılabilmiş. Fakat ümitsiz, yiyeceksiz, susuz, daha bir sürü insan kaldı.

Gemimizde İtalyandan fazla Rum ve sokak harbinde yaralanan birçok ta Ermeni var. Gemi mürettebatı intizamı temine çalışıyor, doktorlar fazlalaşıyor.

Bin bir gemiler limanı terkediyorlar. Evvelâ İngilizler gidiyor. Scrivia, Pireye hareket emrini alıyor. 3500 tonluk küçük bir gemi 3000 kişi götürüyor.

G. ERCOLE

BURSANIN İSKELESİ MUDANYADA

Fancon gemisi ile 11 eylül öğleden sonra Mudanyaya vasıl oldum. Küçük tepeler ile çevrili zeytin bahçeleri arasında Mudanya hakikaten güzel.

Eskişehir, Bursa, Gemlik ve daha yanan yüzlerce köyler - den kaçan insanlar bu sakin Marmara kıyısına yığılmış. Yunan kumandanı bu zavallıları bırakarak acele olarak bugün öğleden sonra burayı terketti. Gemisi bir kişi daha alamıyacak kadar yüklü idi. İplere asılmak istiyenleri tabanca ile vuruyorlardı. Bazıları demirin zincirine asıldılar. fakat açılınca tutunamıyarak boğuldular. Cesetleri vatandaşlarının şaşkın nazarları önünde suların üzerinde günlerce yüzdü. Fransız pavyonu burada da yüzlerce insanın hayatını kurtardı. Mudanya Bursa hattı trenlerinin direktörü M. Lahérère bir çok meyus nazarları kendisine minnetle baktırdı.

11 Eylül saat 22 de Kemalist olduk. Bir avuç insanla Mudanyaya gelen Fransız kumandanı Duplouy, Kemalist topçu subayı Abidin ile bir protokol imzaladı, böylelikle muhafazamızda bulunan mülteciler dokunulmaz ilân edilen küçük bir sahada emniyette kalabildiler. Fakat 12 Eylül sabahı Yunanlı olmuştuk. Mudanya ateşlenmesine rağmen müdafaaya müteallik yeni protokol imzalandı.

Biraz sonra harp Fransız kampının kenarına kadar sokuldu. Yanan Bergas ve Filadar tarafından, zeytinliklerin içinden toplar patlamaya başladı. Mermiler ötüyor ve yunan yaralıları çoğaldıkça bizimkiler onları tedavi ediyor- Somalıiyi çevreledi. Saat 13.30

Yangından sonra denizden İzmirin umumî görünüşk.

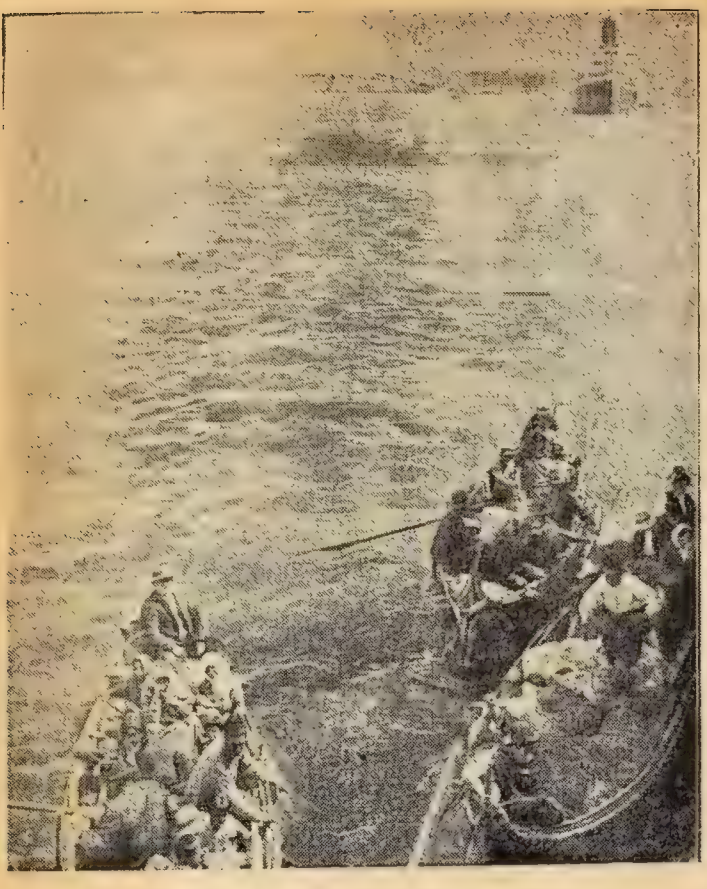

İzmir alevler içinde yanarken, muzaffer Türk orduları şanlı bayrağımızı şehrin içinde dalgalandırıyor, istilâ ordusunun himayesinde Türke her türlü işkenceyi reva gören azınlıklar, kafile kafile kaçıyorlardı. Yukarıda, vapurlara can atmak için sandallara dolan halkı görüyorsunuz.

lardı. Öğleyin harp şiddetlendi. İki bomba bir İngiliz gemisi ve limanda bulunan bizim Somaliyi çevreledi. Saat 13.30 da ateş sesleri hafifledi ve Yunan topçularının sesleri çıkmaz oldu.

Tepelerden büyük bir gürültü yükseldi. Yunanlıların 11 inci piyade alayı panik halinde idi. İnsan ve hayvanlar bize sığındılar. 500 kişi gemilere doğru yüzmek için denize atladı.

Yunanlıların en iyi alayı mağlup olmuştu. Esir edilerek Bursaya doğru götürüldüler ve ben ertesi günü onları takibettim. Şükrü Paşa namına kolonel Abdül Nafiz Bey Mudanyayı zaptetti ve şanlı ileriyişini Bandırma istikametine doğrulttu.

PAUL TAPPONİER

Sümer Mahkemeleri ve Tarihte İlk Cinayet

Yazan:
Hatice KIZILYAY
Arkeoloji müzeleri çivi yazıları mütahassısı

○

gelecek sayılarımızda.

İSTANBUL ÇARŞISI

(115 nci sayfadan devam)

nevi kumaş satılmasından ileri gelmiştir. Sandal bedesteninin de «İç bedestan» veya «Cevahir bedesteni» gibi Bizanslılar devrinden kalma eserlerden biri olduğunu iddia edenlere rastlanırsa da, mimarî tarzı itibariyle bu binanın Türk yapısı olduğu muhakkaktır. Sandal bedesteni harap ve metrûk bir halde iken 1914 senesinde ve Operatör Cemil Topuzlu'nun Şehreminliği zamanında belediye tarafından istimlâk edilmiş ve merhum mimar Kemaletti'nin nezareti altında esaslı bir surette tamir ettirilmiştir.

Sandal bedesteni, yahut yeni bedesten, dört duvar ile on iki fil ayağı (örme sütun) üzerine kurulmuştur. Bu bedestenin otuz iki kubbesi vardır.

Ancak içeriden bakıldığı takdirde bu kubbelerin yalnız yirmisini görmek mümkün olur. Bunun sebebi, geri kalan on iki kubbenin fil ayakları (örme sütunlar) üzerine tesadüf etmesinden ibarettir. Sandal bedesteni, her kenarı kırk altı metre uzunluğunda bir dörtken şeklinde olup işgal ettiği saha iki bin yüz on dokuz metre murabbaıdır. Bu hesaba göre sandal bedesteni, eski bedestenden büyüktür. İşte bu sebepledir ki, eski bedestene «Küçük bedesten», Sandal bedestenine de «Büyük bedesten» diyenler de vardır.

Bir kumaşçı.

Bir saray düğünü (Melling'in bir tablosundan)

skilerden seçmeler

TURHAN SULTAN

Yazan :
Kadircan KAFLI

O TUZ yıl bütün devlet idaresini elinde tutarak hükmünü yürütmüş o- n Turhan Sultan da Osmanlı mparatorluğunda, «Kadınlar altanatı» denilen o karışık ve aileli devrin en seçkin sima- rından biridir. Sultan İbra- im'in karısı, Dördüncü (Av- an, 1627 de Rusyada doğdu.) Mehmed'in annesidir. Tur n iki yaşında iken akıncı Ta- rların eline esir düştü ve İs- nbula getirilerek Kör Süley- an Paşa tarafından saraya, ultan İbrahim'in annesi Kö- m Sultana hediye edildi.

O sırada Turhan, henüz on dört yaşında idi (1641). Osmanlı hânedanından erkek olarak yalnız (Deli) İbrahim vardı. Kösem, telâş ediyordu; sülâlenin sönme tehlikesi onu her an huzursuzluk içinde kıvrandırıyordu. Oğlundan çocuk üretmek üzere her gün Padişaha bir cariye takdim etmeğe başlamıştı. Turhan'ı da kısa bir terbiyeden sonra odalık olarak Sultan İbrahim'e verdi. Turhan, pek güzel, câzip bir kızdı. Boylu boslu, teni gayet beyaz, gözleri mavi, saçları kumraldı. Yüzünde, güzelliğini arttıran, tatlı bir çiçek bozuğu da vardı.

Turhan, zekâ ve işvesiyle Sultan İbrahim'i kendine bağladı. On beş yaşını doldurmadan Osmanlı tahtına bir de veliaht doğurunca, büsbütün kıymet kazandı ve sarayın seçkin simalarından oldu. Fakat Turhan, bu mevkiini uzun zaman muhafaza edemedi. Kocası İbrahim, bir taraftan deliydi, öbür atraftan da bir düzine odalık değiştiriyordu. Bu odalıklar boyuna çocuk doğur-

duklarından Turhan'ın değeri de, gün geçtikçe azalıyordu. Bir aralık ne Turhan Sultan, ne de veliaht olan oğlu Mehmet, İbrahim tarafından sevilip okşanmaz oldu. Padişah, bir sütninenin çocuğunu kendi oğlundan üstün tutuyor, daha çok onunla meşgul oluyordu. Turhan, bu duruma tahammül edemedi; bir havuz başında kocası İbrahim ile münakaşaya girişmek istedi. Fakat, padişah kızdı, Turhan'ın oğlunu kucağından alıp havuza attı. Veliaht Mehmet, az kalsın, boğulup ölüyordu. Turhan Sultan çocuğu güçlükle kurtardı ve bir köşeye çekilip sessizce yaşamağa başladı.

Turhan Sultanın tarih sahnesine çıkışı, Sultan İbrahimin öldürülmesinden (18 Ağustos 1648) sonradır. İbrahim'in ölümü Turhan'ı «Valide Sultan - Ana kraliçe» mevkiine getirmiş oldu. O da, bu mevkiin zevkini sürmek istiyordu. Fakat, Osmanlı tahtındaki değişikliği yaptıran ve oğlu İbrahim'in katlinden sonra da sarayın biricik hâkimesi olan Kösem Sultandı. Bu sebeple bütün hüküm ve saray işleri tamamen kaynanası Kösem'in elindeydi. Turhan'a «Küçük Valide Sultan» diyorlar ve o kadar ehemmiyet vermiyorlardı.

Bu ayrıksı durum, yavaş ya vaş bir mücadele yolu açtı: Kösem Sultan'la Turhan birbirine düşman kesildi. Avcı Mehmet, tahta çıkarıldığı zaman henüz yedi sekiz yaşlarında bir çocuktu. Binaenaleyh, padişahın küçüklüğünden faydalanarak Osmanlı İmparatorluğunu kendileri idare etmek istiyen bu iki taçlı gelin ve kaynana arasında bir sürü dolaplar, entrikalar çevrilmeğe başlandı. Kösem, saltanatın, tahakkümün bütün sevkini tatmış, çok görmüş ve geçirmiş ihtiyar bir dişi kaplandı; İ. Ahmed'in bu müstesna karısı, Ahmet'ten sonra Osmanlı tahtına çıkan Birinci Mustafa, İkinci Osman, Dördüncü Murat, Deli İbrahim'in ve nihayet torunu Avcı Mehmed'in de ilk devirlerinde sarayın hakikî hâkimi olmuş, bu uzun ve karmakarışık yıllarda bin bir maceranın içinde yuvarlanmıştı. Kösem Sultan, nihayet bu duruma bir son vermek, yine kanlı bir teşebbüsle Avcı Mehmed'i öldürmek, bu suretle Turhan'ın da rekabetinden kurtulmak istedi.

Kösem, bu iş için dışarıda ağalarla anlaşmış, bir olmuştu. Yeniçerileri ayaklandırıp saraya hücum ettirecek, bu suretle istediğini yerine getirmiş olacaktı. Kösem'in bu kötü niyet ve kararını, Meleki kadın adındaki bir cariyenin haber vermeseiyle öğrenen Turhan Sultan da sarayda, büyük bir nüfuz sahibi olan, Başağası Süleyman'ın yardımına sığındı, mukabil tertibat aldı. Yeniçerilerin hücumundan önce Turhan, saray ağalarını ayaklandırdı. Nihayet bir Ramazan gecesi kaynanası ve korkunç rakibi Kösem Sultanı - Kuşçu Mehmet eliyle - saray dolaplarının birinin içinde boğdurtup öldürttü (1651). Artık Turhan Sultan, sarayda tamamen engelsiz kalmıştı.

Bu suretle Osmanlı saltanatı nenüz 34 yaşlarında Rus dilberinin elinde bulu yordu. İstediğini sadrâzam, tediğini şeyhülislâm yap yordu. Lâkin ne gariptir kendisi de iradesini Lala leyman'ın, Meleki kalfanı line bırakmıştı. Turhan sen, kaynanası gibi, hile ver, düzenler başarır bir dın değildi, ihtirasları da kun denilecek dereceleri mamıştı.

Turhan Sultanın, sonra Yusuf adını alan bir kar vardı. Yusuf ta vaktile Ta ların eline esir düşmüş, İs bulda bir manava satılm Az zaman içinde ustasının madını kazanan Yusuf, ye ve çiçek satmakla meşgu Turhan Sultan, daha kü valide iken, bir gün mana önünden geçerken gözü çı ilişmiş, fakat kıyafeti di mış olmasına rağmen, ka şini yine tanımağa muvaf olmuştu. Nihayet manav rağını huzura çağırınca, bütün tanımıştı. Turhan, raya dönüşünde derhal kı rağasını göndermiş ve Yus saraya getirtmişti. Tur Sultan, sarayda korku ve h retler içinde kalan Yus huzura çağırarak; Nerede duğunu, akrabasının adları yaşını, kızkardeşi olup ol dığını, vücudunda bir iş bulunup bulunmadığını so Bütün suallere doğru ce vermiş olan Yusuf, kızka sinin birkaç yıl önce esir tüğünü, bir tarafında bir ısırığı olduğunu ilâve Turhan Sultan, bu cevap dan pek memnun oldu. Bu üzerine o da kendisini tan kardeşini taltif etti. Bu ha dis bütün saraya yayıldı. suf, bir Ağa oldu ve kenc ne hediyeler takdimine landı. Hattâ Sultan İbra bile ona, bir takım kürk ih etti. Önce Kızlarağasının resine yerleştirilen Yus sonradan ayrıca bir yalı ha landı. Turhan Sultan, ka şini yalnız servetlere nail mekle kalmadı; rütbesini arttırdı; uhdesine arpalı tevcih ettirdi. Fakat vezi rin rekabetini tahrik etme için bu kadarla iktifa etti

Turhan Sultan'ın iyi yü liğine rağmen, devlet işleri

ÇERKES ATLARI

Çerkes atları dünyanın en meşhur atlarıdır. Fakat Çerkeslerin bu at cinslerini nasıl ıslâh ettikleri tarihin karanlıklarına gömülmüştür. Gelecek sayılarımızda okuyacağınız bir tetkik yazısı, Çerkes atlarının tarihçesini ve son derece meraklı tarih vak'alarını ilk defa Yeni Tarih Dünyası sayfalarında bulacaksınız.

Abdülhamid'in vehmi

Abdülhamid'in ne kadar vesveseli ve vehimli olduğu malumdur. On seneden fazla Mabeyin başkâtipliğini yapmış olan Tahsin Paşa, hatıratında şu enteresan malûmatı verir:

«Ekseriya akşama doğru saraya gönderilen maruzat, geceleri kitabet dairesinde hülâsa edilerek bir deftere kaydolunur. Bu defter ve o tezkereler bir torbaya konulur, ertesi sabah bu torba etüv makinesine gönderilerek, muhtemel mikroplardan tecrit edilir ve bir müsahibe verilerek hünkârın mesai odasına bırakılırdı.»

«Abdülhamit, pek çok sigara ve kahve içerdi. Sigaralarını Tütüncübaşı Ali efendi denilen ve en eski emektarlarından olan zat tedarik ve takdim ederdi. Kahvesini Kahvecibaşı hazırlar ve bir tepsi içinde iki beyaz fincan ve bir cezve ile gönderirdi. Sultan Hamit her defasında, behemehal iki fincan kahve içmeyi sevdiği için, birinci fincanı bitirdikten sonra ikincisini aynı fincanda içmeyip diğer temiz fincana koyardı.

Sultan Hamid'in içtiği su, ikinci Kilerci Hüseyin efendi tarafından bir sürahiye konulur ve bu sürahi mühürlü bir çanta içinde takdim olunurdu.»

---

lâkis pek kötü gidiyordu. İmparatorluğun hemen her tarafında idarî ve askerî bir kargaşalık vardı; İstanbul'da da ikide birde ayaklanmalar oluyordu. Turhan, Osmanlı tahtını tehdideden bu fırtınaların doğurduğu ve duğuracağı korkunç âkıbetlerden endişe etmekte idi. Bu sebepten, iyi niyetle yapılan tavsiyeleri kabul etti. Bu arada, Hassâ Mimarı Avlonyalı Kasım Ağa'nın nasihat ve tavsiyelerini dinliyerek «Köprülü Mehmet Paşa» nın sadrâzamlığa getirilmesine razı oldu.

Turhan Sultan, valide dairesinin süslü ve muhteşem bir odasına oturmuş, Köprülünün gelmesini bekliyordu. Köprülü önünde Kızlarağası olduğu halde içeriye girmiş, Turhan Sultanın önünde saygı ile yer öpmüş, iltifatına mazhar olmuştu. Valide Turhan Sultan, devletin mukadderatını kendisine tevdi edeceği zâtı dikkatli dikkatli süzdükten sonra sormuştu.:

— Şevketlû padişah hazretleri, size sadâret mührünü ihsan buyurmak murat eder. Din-ü devlete istenilen hizmetin uhdesinden gelebilir misin?

Köprülü, işlerini katileştirecek dört şart koştu: Valide Sultan da bunları kabul etti ve ertesi günü IV. Mehmet, mutat törenle Köprülü Mehmet Paşa'ya sadâret mührünü verdi. Köprülü, beş yıl kadar süren sadrâzamlığı sırasında devlet idaresini tamamen düzeltmeğe muvaffak oldu. Köprülünün sadâreti ile kadınlar saltanatı da hitama erdi. Köprülü ölünce Valide Sultan, Köprülü'nün oğlu Fazıl Ahmet Paşa'yı sadârete getirdi. İmparatorluğun batmasını geriletti ve memlekete düzen verdirdi.

Turhan Sultan'ın yaptığı en iyi iş, Köprülüleri devlet başına getirmesi olmuştur. Bu yüzden hem halk hem de kendisi rahat etti. Köprülü zâdelerin akıllıca idareleri sayesinde Turhan Sultan'ın ici rahatt; oğlu IV. Mehmet ise Edirne'de av eğlenceleriyle meşgul oluyordu. Artık sarayda eski kanlı, sahnelerden. dışarıda da o korkunç ayaklanmalardan eser kalmamıştı. Köprülü sadrazam olduktan sonra bütün Osmanlı İmparatorluğu üç dimağın idare ve erkine tâbiydi. Bunlar: Valide Turhan Sultan, Dördüncü Mehmet, Köprülü Mehmet Pasa idi.

Valide Sultan ile Avcı Mehmed'in sevgili gördesi Rebîa Gülnûş daima eğlencelerle meşgul oluyorlar, padişahın isteğine uyarak, Edirne ile İstanbul arasında gidip geliyorlardı (1). IV. Mehmet, Edirneye geldiği zaman çok defa Valide Turhan Sultan da beraberlerinde bulunuyor, halk «Valide-i muazzama» yı görmemek için bucak bucak kaçışıyorlardı. O zaman, Valide Sultan da bu kaçınmalara karşı muhteşem, süslü arabasından yaşmaklı başını uzatarak: «Korkmayın oğlancıklar! diyor, etrafa çil çil kuruşlar fırlatıyordu.

Turhan Sultan, devletin içeride ve dışardaki kuvvetlenmesini, hiç değilse kuvvetlenir gibi olmasını görerek büyük sevinç içinde, mesut bir ömür sürüyordu. Turhan nihayet şan, şeref, servet içinde öldü (1682). Yeni caminin yanındaki hususî türbeye gömüldü. Valide Sultan öldüğü zaman 56 yaşında idi. Turhan Sultan'ın bıraktığı en mühim eser, İstanbuld'da Eminönündeki «Yeni Cami» dir. Bu camiin yapılmasına daha 1597 de, Üçüncü Sultan Mehmed'in annesi «Safiye Sultan» ın emriyle başlanmıştı. Camiin mimarı Davut Ağa idi. 1603 te Sultan Mehmet öldü, Safiye Sultan da Eski Saray'a sürüldü. Bu suretle camiin yapılması yüzüstü kaldı. Bir aralık, Kösem Sultan ise basladı, fakat onun da ölümü üzerine insaat yine durdu. Nihayet 1666 da tekrar ise başlandı ve yedi yıl süren devamlı bir çalışmadan sonra, 1673 te cami bitirildi. IV. Mehmet, Turhan Sultan, Köprülü zâde Fazıl Ahmet Paşa, vezirler ve devrin ileri gelen âlimleri hazır olduğu halde «Yeni Cami» nin parlak bir surette açılış töreni yapıldı.

---

(1) Rebîa Gülnuş, Giritli dilber bir Rum kızıydı.

Trabzonda Ermeni komitecilerinden müsadere olunan silâhlar.

Ermeni komitecilerinin mezalimi ve Türk - Kürt düşmanlığı

Tarihin kanla yoğrulmuş ibret sayfaları, binlerce insanın ve ailenin felâketine sebep olan sebepsiz ve mânasız husumet, görüyoruz ki bu gün bile ders olmamıştır. Geçen sene Arabistanda yayınlanan Arapça bir eser, hâlâ Ermenileri istiklâle davet etmekte ve Türk - Kürt düşmanlığını körüklemektedir. Burada bir Ermeni tarihçinin eserinden tercüme ettiğimiz parçalar, Ermenilerin Türk ve Kürtleri nasıl imha ettiklerini göstermektedir.

ÖNSÖZ

1914 de Birinci Cihan Harbi başladığı zaman Şamda bulunuyorduk. O sıralarda şark vilâyetlerimiz halkından muhacirler geldi. Bunlar, Türklerle meskûn bulunan mahallemizde yerleşmek istedi-

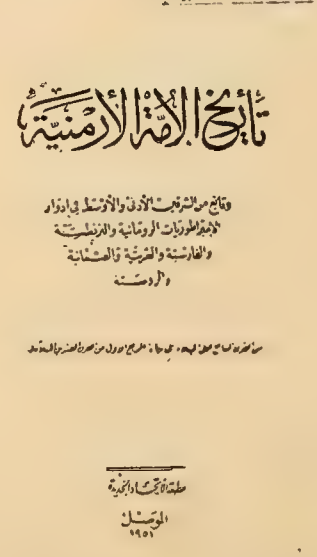

Dr. Astarciyan'ın Arapça olarak neşrettiği (Ermeni milleti tarihi) kitabının kapak resmi

ler. Hemşerilik duygusu ile Şamdaki Türkler bu muhacirlere ev ve iş teminine çalıştılar. SEFO EMMİ diye çağırdığımız Van köylerinden bir Kürt de karısiyle birlikte evimizin bir odasına yerleşti ve gece bekçiliği yaparak geçinmeğe başladı.

Çok geçmeden bu sefer Şama Ermeni muhacirleri geldi. Türkçe konuştukları için bunlar da mahallerimizde yerleşmeğe çalıştılar. MARDİK DAYI diye çağırdığımız Maraşlı bir bakırcı da ailesiyle birlikte ikinci bir odamıza sığındı.

Biz, insanî bir duygu ile her iki muhacir ailesiyle, onları kendimizden ayırmaz derecede canciğer olmuştuk.

Fakat çok geçmeden SEFO EMMİ ile MARDİK DAYI birbirleriyle çekişmeğe ve evin huzurunu bozmağa başladılar. O zaman henüz mek

be giden bir çocuktum am-
ıa SEFO EMMİ'nin kavga
'asında (Bu Ermeniler, bi-
m topraklarda binlerce
ürt ve Müslüman ocağı sön
irdüler. Arkalarında Mos-
ɔfu bulunca katmerli gâvur
dular.) diye bağırdığını,
'ARDİK DAYI'nın da (Ya-
ı bana ne söylüyorsun, po-
:ikacıların ve komitecilerin
izleri kör olsun) diye cevap
erdiğini hatırlıyorum.

Bu kerre, Arap memleket
rinde Dr. Astarcıyan adın-
ı bir Ermeni tarafından son
ın‿anlarda arapça bastırıl-
ış ve bir tesadüfle elime
eçmiş 400 sahifelik (Erme-
i milleti tarihi) kitabını o-
ıyunca çocukluğuma ait bu
ıtıra gözümün önünde tek-
r canlandı.

Birinci Dünya Harbinden
nra anavatana döndüğüm
man, Moskoflara dayanıp
ırk vilâyetlerimizin müslü-
an halkına ve Kürt aşiretle
ne Ermenilerin yaptıkları
ezalim hakkında Türkçe e-
erler okumuş, fakat politi-
aya itimat etmediğim için
ınlarda mübalağa bulundu
ınu sanmıştım. Şimdi Arap
emleketlerinde bir Ermeni
rihçi tarafından tam bir ser
əsti içinde yazılan (Ermeni
iilleti tarihi) nde, hürriyet

Ermenistan Reisicumhuru
Avadis Ehrnnyan

-٤٤-

الفصل الاول

الحدود واحوال ارمينيا القديمة

موقع ارمينيا

يحد ارمينيا من الشمال جورجيا وأذربيجان القوقازية ، ومن الشرق الحدود الايرانية التركية الحالية ، ومن الجنوب الحدود العراقية التركية ، أما حدودها الغربية فتمتد الى كبادوسية (١)

وسطحها مكون من جبال تتراوح ارتفاعها عن سطح البحر بين ٥٠٠ و ٢٢٥٠م

(جبل ارارات ارتفاعه ٥١٦٩ م)

Jacque Morgan

Dragonnagrne

Büyük Ermenistan hududu-nun Ankara ve Kayseri vilâyet lerine dayandığını bildiren kitabın 44 ncü sayfasının klişesi

mücadelesi perdesi altında Ermenilerin Rus silâhıyla Kürtlere karşı yaptıkları kat liâmlardan, yıkılan ve yakılan köy ve kasabalardan, hattâ yer altında kazılan 400 metrelik tüneller vasıtasiyle kışlaların berhava edilişinden övünülerek bahsedildiğini görünce SEFO EMMİ'nin söylediği (Bu gâvurlar binlerce Kürt ve Müslüman ocağını söndürdüler.) sözünü tekrar etmekten kendimi alamadım.

1828 ve 1878 Türk - Rus harpleirnde yaptıkları gibi 1914 Birinci Dünya Harbinde de Rus ordusu gelinceye kadar Şark vilâyetlerimiz Ermenilerinin cephedeki orduyu vurduklarını, Kürt aşiretlerine ve Müslüman köy ve kasabalarına yapılan akınları ve Ermeni komitecilerinin insanlığa sığmıyan hunharlıklarını yüzü kızarmadan uzun uzadıya anlatan bu kitabın muharriri, Türk millî mücadelesinin zaferle neticelenmesi üzerine Ermenilerin sahneden elleri boş çekildiklerini saklamamakta fakat kitabını şöyle bitirmektedir:

«Geçmişte olan biten her şeye rağmen Ermeni milleti, tarihî Ermenistan devletini tabiî hudutları içinde kuracaktır. Bir gün gelecek dünya Büyük Ermenistan'ın kurulduğunu görecektir.» (Kitapta sahife: 403).

Kitabın 44 üncü sahifesinde kurulacak Ermenistanın hudutları da şöyle çizilmiştir:

«Ermenistanın hududu, şimalden Gürcistan ve Karadeniz, şarktan bugünkü Türk İran hududu, cenuptan bugünkü Türk-İrak hududu, garpten ise Kayseri ve Sivas vilâyetleridir.»

Bu son fıkralar bana, 1945 de Berlini zapteden Rus ordularının başında Ermeni General Pagramyanın bulundu ğunu, mükâfat olarak Rus hükûmetinin ona Büyük Ermenistanı vaadettiğini yazan Beyrutta münteşir bir Ermeni gazetesinin makalesini hatırlattı.

Şimdi kendi kendime «tevekkeli değil, memleketine dışarıdan hiç kimseyi sokmıyan Sovyet Rusya, İkinci Dünya Harbinden sonra Suriye ve Lübnan ile Yunanistan ve Fransadan 200 bin Er-

(Devamı 132 nci sayfada)

Taşnaksoton komitesi müessisi
Simon Zoven

Kanunî Süleman (Renzo Sertoli Salis'in Büyük Süleyman adlı eserinden).

müzesi arşivinde bulunan hususî mektuplar üzerinde duracağız.' Çünkü gerek hükümdarların ve gerek şöhret kazanmış devlet adamlarının hususî hayatlarının ve karakterlerinin bilinmesi lüzumuna kaniiz. Filhakika arşivlerimizde bu gibi vesikalar mahdut olmakla beraber hiç de yok değildir. Netekim Birinci Abdülhamidin Ruh şah'a yazdığı bir mektup cidden enteresandır. Yine Hürrem Sultanın Kanunî Süleymana yazdığı nâmeler de tetkika lâyıktır. Damad İbrahim Paşanın karısı Hatice Sultana yazdığı mektuplar gelince;

(Büyük devleti idare eden benim. Her ne yaparsam yapmış olarak kalır. Zira bütün kudret benim elimdedir.. Herşey harp, sulh, servet ve kuvvet benim elimdedir. Diyen bu azametli veziri âzamın el yazısı mektuplar görülünce, cidden hayrete düşülmektedir. Netekim memleketimiz arvişlerinde hayli görgüsü olan bir zatin bu mektuplardan biri için: «Meşâyihten olması muhtemel bulunan İbrahim nâm kimsenin Sultanlardan birine mektubu» yolunda bir hulâsa hazırlaması, yazı ve ifadenin

Kanunî Sultan Süleyman'ın damadı İbrahim Paşanın mektupları

Yazan : Tahsin ÖZ*.
Topkapı Sarayı Müzesi eski Müdürü

Osmanlı tarihinde şöhret kazanmış devlet adamlarından biri olan maktul, makbul ve frenk lâkabları verilen Damad İbrahim Paşanın menşei hakkında muhtelif rivayetler vardır ki, bunları Sayın İsmail Hakkı Uzunçarşılı kısaca belirtmektedir.

Çeşitli görevlerde bulunduktan sonra, 13 sene veziri âzamlıkta bulunan ve serasker-i sultan unmanını alan bu zate ait bazı belgeler arşivlerimizde bulunmaktadır. Biz bu yazıda İbrahim Paşanın karısı Hatice Sultana (1) yazdığı ve Topkapı sarayı

(1) Hatice Sultan; Yavuz Sultan Selimin kızıdır. Vefatında Sultan Birinci Selimin türbesi civarına defnedilmiştir. Oğlu Mehmet Şah da, weh zade türbesi haziresinde metfundur.

ne halde olduğunu belirtecek ği kanaatindeyiz.

İbrahim Paşanın yazısı ciden fena ve imlâsı da pek bozuktu. Ekseri mektuplarında hareke kullanmıştır. Fakat yazının ve imlânın bozukluğu dolayısiyle hareke de kifayet etmemekte, ancak karineyle okunabilmektedir. Tabiatiyle düzgün bir ifade ve üslûp da yoktur. Fikir seviyesi de dikkate lâyıktır. Halbulki Paşanın Arapça ve Farisiye de vukufundan bahsolunur.

Paşanın resmî olarak hü-
mdara sunduğu arizalarla
verdiği hükümlere gelin-
durum bambaşkadır. Ya-
imlâ ve ifade dîvan efen-
erinin elinden çıkmakta ol
ğundan şüphesiz düzelmek
lir. Fakat fikir de daha mâ
lıdır ki, divânın buralara
dar nüfuz ettiği anlaşılı-
r. Bir de İbrahim Paşanın
kümlerdeki pençesi dik-
te şayandır. Diğer devlet
alinin pençelerinden ta-
amen ayrılmış olup tekmil
safiyle bir Tuğra halinde-
. Ne çare ki bu kadar ne-
bir pençesi keşide olunan
şanın imzasını bile zorluk
ve pek fena attığı anlaşı-
or. İbrahmi Paşanın Bağ-
t ve İran seferlerine gittiği
ada karısına gönderdiği
ektuplar iki çeşittir. Bir
mı kâtipler tarafından ya-
mıştır. Bunlarda, «Hazret-i
tun-ül Mu'azzama, Zeyyi-
t-i iffetuha, ilâ-yevm-il-
âb» diye bir elkaf bulun-
ıkta, imza da gayet güzel
istifle: «muhibbiküm el-
kîr İbrahim» şeklindedir.
oğluna da «Nurudîde, kur-
-tül-uyun Muhammed Şa-
ı iki gözlerinden öper; ka-
l kılalar..» yolunda yazıl-
ıktadır.

Kendi yazdığı mektuplar-
elkab, (Hazreti cânım ve
vdiğim gözleri güzel» ve
azreti cânım dahi sevdi-
m» şeklindedir. Ve haşiye-
ıde de «... Muhammed Şa-
ı iki gözlerinden öperin,
m anasının iki gözlerin ö-
rin. Ümiddir ki kabul olu-
» diyor.

Mektupların birinde, Iznık
arında Elmalı Yaylâsında
luğunu ve buradan kavun,
üm ve pastırma gönderdi-
ni bildiriyor. Diğerlerinde
rp durumundan da bahset-
ekte ve mektubu Su şehrin
n yazdığını ve şimdi Teb-
zden iki günlük mesafede
y kasabasında olduğunu
zdıktan sonra bizim bu
rlere geldiğimizden kimse
berdar değildir. Devletlû
dişah-ı âlempenah Hazret-
lerinin dahi malûmu şerifle-
ri olmayub bizi henüz Diya-
rıbekirde tasavvur ederler.
Biz Hakcelle ve alânın aynü
inayetiyle... Kızılbaş-ı lâin
elinden nice kal'a fethettik..»
demektedir. Bir diğerinde
düşmanı makhuren Heme-
dan'a kadar takib ettiklerini
ve bu esnada kış başladığın-
dan «Devletlû Padişah-ı âlem
medâr Hazretlerinin önleri-
ne düşüb ol mahalde Bağ-
dad fethine azimet» edildiği-
ni yazıyor. Başka bir mektu-
bunda da «Şimdilik mahru-
se-i Bağdatta olub Hak Cel-
levealânın uluvvu inayeti ile
bu diyarlar murâd üzre olub
Diyar-ı Acem ve Irak'ın hak-
ki ile...» fetih edildiğini bil-
diriyor.

Mektupların biri de sara-
yın iç münasibetleri yönün-
den dikkate lâyıktır. Bu sı-
rada Sultan Süleyman-ı Ka-
nunî'nin valdesi vefad etmiş
ve Hatice Sultan ta'ziyye i-
çin saraya gitmiş ve bunu
Paşaya yazmıştır. İbram Pa-
şa cevabında, «Cennetmekân
merhume Valide Sultan haz-
retlerinin vefatına vardu-
ğunuzdan dolayı bu canibden
özürler dilemişsiniz» diyor.
Ve bil'akis ziyaretinden do-
layı pek memnun olduğunu
ve berhurdar olmasını temen
nî etmekte ve fakat mektu-
bun sonunda, «ziyafet ve da-
vet olundukta varmak mü-
nasib değildir» sözleriyle bu-
na rıza göstermemektedir.

Sözümüze son verirken
hulâsa olarak yazdığımız bu
mektuplar ve geçen isimler,
Resimli Tarih Mecmuasının
Mart 1953 tarihli 39 uncu sa-
yısında, «Kanunînin makbul
veziri İbrahim Paşa, damâd
değil mi idi» mevzuunu da hal
letmiş ve şimdiye kadar da
bilindiği veçhile Paşanın da-
mâd olduğunda şübhe bırak-
mamıştır.

Tarihî Anadolu

Bu resim, 1812 yılında neşredilmiş olan Moeurs othoman'dan alınmıştır. Bir kadın hem hamur yoğuruyor, hem de çubuk içiyor. İçtimaî hayatımızın birer safhasını gösteren bu gibi tarihî ve kıymetli resimleri neşretmekte devam edeceğiz.

Garp ressamlarının hayalinde harem.

HAREMDEN MEKTUPLAR :

Çelebi Sultan Mehmed'in kızı Selçuk Sultanın mektupları

Bugüne kadar meçhul kalmış olan sultanların mektupları, Osmanlı tarihinin bir çok karanlık noktalarını aydınlatmaktadır. M. Çağatay Uluçay, ilk defa bu mektupları ilim âlemine sunmaktadır.

Yazan : **M. Çağatay ULUÇAY**

III

TARİHTE devir açıp kapayan, bin yıllık Bizans İmparatorluğunu tarihe mal eden Fatih Sultan Mehmet Han, sefere giderken 1481 yılında, kendine şan ve şerefler veren askerlerinin göz yaşları arasında Gebze civarında öldü. Zafer marşları söyleyen ağızlar sustu, kös ve mehterler matem ve ölüm havaları çalmağa başladılar. Bu kara haber kısa zamanda İmparatorluğun dört yanına yayıldı, millet onun için yas tuttu, bağrına taş bastı.

Hükûmet, göçen Fatih Sultan Mehmet Han için bir taraftan cenaze törenleri, öbür yandan da yeni padişah için cülûs merasimi programları hazırlıyordu. Fatihin, hayatta iki erkek evlâdı kalmıştı. Büyük oğlu Bayezit Amasya valisi, küçüğü Cem Sultan ise Bayezidi istiyorlar, bazı devlet adamları da Cem'in tarafını tutuyorlardı.

Fatih Sultan Mehmet «Kanunname-i Âli Osman» ına, ölümü halinde kimin padişah olacağına dair bir kayıt koymamıştı. Bunu, doğrudan doğruya devlet adamlarına ve orduya bırakmıştı. Yalnız bu kanun-

da, şehzadeler arasındaki n
cadeleye son vermek için
dişah olan şehzadenin, di
kardeşlerini «Nizam-ı âl
için» öldürmesini açıklamı
Fatih'in ölümü üzerine
niçeriler ve devlet adaml
nın çoğu büyük şehzadeyi
tediklerinden II. Bayezid'e
laklar ve haberler gönder
rek İstanbula çağırıldı. Fa
sadrâzam Karamanî Mehm
Paşa, şair ve ince ruhlu o
Cem'i çok seviyordu. On
padişah olmasını candan i
yordu. Bu yüzden ayrıca
mektup da Cem'e gönderdi
padişahlığa davet etti.

Mehmet Paşanın Cem S
tana gönderdiği mektup,
Bayezid'in adamları tarafı
dan yakalandı. Buna mukab
şehzade Bayezit, süratle
tanbula geldi ve padişah
du. İmparatorluğa gönderd
fermanlarla babasının öldüğ
nü, onun yerine tahta oturd
ğunu bildirdi. Artık hutbele
de II. Bayezid'in adı söyler
yor, hükümlere ve fermanla
onun tuğrası çekiliyordu.

Cem Sultan, ağabeyisin
padişahlığını kabul etmedi, t
ladığı kuvvetlerle Konyad
Bursaya geldi ve orada pad
sahlığını ilân etti. Bu yüzd
İmparatorlukta ikilik çık
Kardeşler arasında mücade
başladı. Uzun yıllardan be
Bursada oturan halaları Se
çuk Sultan onların bu halin
cok üzüldü. Aralarını bulma
için ortaya atıldı. Cem Sulta
ve Bayezid'e nasihatlerde bu
lundu.

Selçuk Sultan, Çelebi Sulta
Mehmedin kızıydı. Kardeşi I
Murad'ın, İsfendiyaroğlunu
kıziyle evlendiği sene o da Ka
raca Paşaya verilmişti. B
mes'ut birleşmeden Hatice H
nım Sultan doğmuştu. Selçu
Sultan, kocası Karaca paşa il
yirmi sene şen bir hayat y
sadı. Karaca Paşa 1844 d
Varna savaşında şehit düşür
ce, dul kaldı. Bursada yerle
şerek, ömrünün son yılların
hayırlar yaparak, ibadet ede
rek gecirdi. Fatih Sultan Me
met, çok sevdiği halasına bi
çok köy ve çiftlikler temli
etti.

Selçuk Sultan kendisine ba
lanan tahsisat ve yapılan tem
likler sayesinde rahat bir ha

Harem kadınları, daima kapalı odalarda döşeklerine serilmiş esir kadın olarak tasavvur edilir.

yat sürmüş, adını ebedileştirmek için Bursada 1450 (854) de adiyle anılan camiini, 1466 (870) da Mihrablı köprüsünü yaptırdı.

II. Bayezid'in padişah olduğu sırada çok yaşlıydı. Günlerinin çoğunu yatakta geçiriyordu. Cem Sultan Bursaya gelince, iki kardeşin arasına girdi, kan dökülmemesine çalıştı. Cem Sultan, başta halası olmak üzere babasının hocalarından Molla İlyas, tarihçi Şükrüllahın oğlu Ahmetten müteşekkil bir heyeti ağabeyisine gönderdi. Bunlar Sultan Bayezid'a: Anadolunun Cem Sultana, Rumelinin kendisine bırakılmasını, İmparatorluğun parçalanmasını teklif ettiler. Fakat II. Bayezit bu teklifi reddetti.

Cem vak'ası sona erdikten sonra da, II. Bayezid'le halası Selçuk Sultan arasında muhaberat eksik olmadı. Halasını çok seven II. Bayezit, zaman zaman doktorlarını göndererek, hastalığını tedavi ettirdi..

II. Bayezit, bir defasında tabip Yakut'u göndermiş ve Selçuk Sultanı tedavi ettirmiştir. Buna çok memnun olan Selçuk Sultan II. Bayezid'e şu mektubu göndermiştir. Mektubun başlığında: «Ciğer köşem Sultanım hazretleri ebbede devletehu ve saltanatehu» yazılıdır. İmza yerinde ise, «Kemine valide duacınız» var dır. Baş tarafından padişaha hayli dualar ettikten sonra şunları söylemektedir:

Bir saray kadını tipi.

«... Amma Sultanım ma'lum oluna kim, şimdiki halde yine zahmimiz debreşüb bir az mizacımız sa'folduğu ecelden taşra çıkıb Çölmek köyünde devlet sarayında mütemekkinüz. İmdi benim çiğerköşem devletlû sultanımdan temenni ve istid'a budur kim, duayı hamil-i veraka tabib hoca Yakut devlet eşiğine yüz sürüyü nasıl olıcak lûtf ü ihsan edüb gönderesiz, ola kim bu derdimize deva ola. Baki bu babda lûtfetmiş olasız (1)

II. Bayezit, halasının sıhhatiyle yakinen alâkadar olmakta, rica ve arzularını yerine getirmektedir. Bu yüzden Selçuk Sultan, yeğenin minnet ve şükran duygularını belirten mektuplar yazarak teşekkürlerini ifade ediyor. «El-fakire Selçuk Karavuşın» imzasiyle yazdığı ikinci bir mektubunda da: **«Arz-ı bende-i zaife budur ki bundan önden bu Karavaşın mizacı bir az onat olmayub maraz müstevli olub hattâ nevmid olmuş iken Sultanım dan tabib taleb olunub gelicek bir kaç gün kema-yenbeği idüb**

(1) Top. Arş. No. E. 10288

Allah avn-i inayetiyle ve sultanım himmetiyle bu mezkûr tabib hizmet sebebiyle bu zâifane vücudumuz sihhat buldu. Tabib dahi hizmette kusur komadı. Hak süphane taalâ sultanımın ömrünü ve devletini ziyade edüb ahireti ma'muren devletie çok yıllar ömür vere. Âmin, ya muin, veya hayr el-nâsîrin» (2).

Bir diğer mektubunda, devlet adamlarından şikâyet ediyor, kendisine saygı göstermediklerini ileri sürüyor. Burda çok hasta olduğunu, tedavisi için. «... Mevlâna Sinanüddin duacınız ve ümmeti meyamine geldiklerinde bu zâife cariyenizi sahib-i firaş bulub mualecatda bezi-i mechud eylediler. Anların mukdim meymunları ile yevmen fi-yevmen ifakate mey! olunub evaili evvel il-cemazin de lilah il-hamd ve'l-minne tamam sihhat hayr il-ni'me hâsıl oldu. Müşarünileyh duacınız sebeb-i inhiraf-ı mizacı bi-haki. katihi ma'lûm edindiler. Ümmiddir sultanım hazretleri dahi anlardan istifsar buyurulub il-m-i şerifleri ihata eyledikten sonra biz kemine cariyesinin bunun gibi hâlâtına sebeb olanlara adl-i amin ile mükâfat buyuralar. Eyyam-ı saadet-i şâhidi sayir bende-i âl-i Osman gibi padişâh-ı âlem-penah izzetine izzet ve şeref bulmak mülâhaza bulunurdu. Hâliya hakimler mahall-i ta'zim ve tevkirde evza'-ı ve tahir iraet ederler. Padişah sağ olsun.. » (3) geldiğini ve iyi ettiğini yazıyordu.

İmzası: «Zaife cariyeniz Selçuk.» dur.

Hayatının son yıllarını, acılar ve hastalıklar içerisinde geçiren Selçuk Sultan 1485 (890) yılında Bursada öldü.

Babasının yaptırdığı Yeşil Kümbet de gömüldü.

---

(2) Top. Arş. No. E. 10287.

(3) Top. Arş. No. E. 10287.

Türkistan Şeyhülislâmı Şakir Hayaliddin (ortada) Mısır Müftüsü Şeyh Mahluf ile (sağda) konuşurken.

Sovyet Hacıları Mısırda...

GEÇEN hafta Kahireye uğrayıp Mekkeye gitmiş olan on sekiz Rusya müslüman hacısı, Kahireye dönmüşlerdir. Malûm olduğu üzere bu hacılar Kahireye geldikleri zaman Sevyet Sefaret memurları, etraflarında bir demir perde vücuda getirmişler, hacılar da ancak içlerini çekerek, memleketlerinin altın da inlediği zulüm boyunduruğunu anlatmağa çalışmışlardır. Bu defa kendileriyle konuşmağa muvaffak olduk ama, bakınız nasıl?

On sekiz Rusya müslüman hacısını getiren uçağın, yol hazırlığı yapmak üzere Kahirede iki gün kalacağını öğrendik. Hacıların Kahireden ilk geçişlerine dair Mısır gazetelerinin neşriyatı, Kahire Sovyet sefaret şeflerini ilgilendirmiş ve galiba onları Moskova ile muhabereye mecbur etmiştir. Ayni neşriyat yüzünden hacı namzeılerine ihtarda bulunulmuş olacak ki, dönüşlerinde hacılar, kendi kendilerine bir demir perde kurmuşlar ve otelden yalnız iki defa çıkmışlardır.

Birinde Mısır Müftüsü Şeyh Mahluf'ü makamında ziyaret ettiler. Tabiî Rus ajanlarının kontrolü altında...

İkincisinde, Mısır Müftüsünün kendilerine verdiği ziyafette bulundular.

Ziyafette bulunan Rusya müslüman hacıları şunlaıdır. Müftü Şakir Hayaliddin (27

Sovyet hacıları Kahirede sıra bekliyorlar.

milyon müslümanın yaşadığı Türkistanın Şeyhülislâmı). Kadı İşan Babahan oğlu Ziyaed,-din, Kadı Yusufoğlu Carullah, Kadı Fazıl Hoca, İmam İsmail Elmüşteri, İmam İsmail Rahmetullah, İmam İsa oğlu Abdülbari, ulemadan Şahabeddin Abdülmü'min, Hoca Abdullah oğlu Mirhaciddin, Hoca İsmail oğlu Abdülhafiz.

Ziyafette Rusya hacılarını konuşturmağa boşuna uğraştık. Onlar konuşuyorlardı ama, yalnız ev sahibi Mısır Müftüsü ile ve sadece din bahsinde. Biz söze karıştık mı, kulaklarına bir demir perde geriliveriyor. Yemekten sonra Kadı Ziyaeddin'den bu sükûtun sebebini sorduk ve ziyaret ettiği Kâbenin yüzü suyu hürmetine konuşmasını rica ettik.

Hoca, bir elini sükûnetle sakalına götürüp öteki eliyle de cebinden bir kâğıt çıkararak bize uzattı ve bunu okuyunuz, dedi.

Uzatılan kâğıt makine ile ve Arapça yazılmış resmî tebliğ ifadeli bir şeydi. Başlık olarak da «Şikâyet!» kelimesini taşıyordu. Tebliği aynen aşağıda neşrediyoruz:

ŞİKÂYET

İnna lillâh ve inna ileyhi raciun.

Biz, hac farizasını eda ve Peygamberimiz Hazretlerini ziyaret etmek maksadiyle gelmiş olan Sovyetler Birliği müslümanlarından on sekiz hacı, mukaddes topraklara giderek hac ibadetimizi yaptık ve ziyaret bahtiyarlığına nail olduk. Allah kabul eylesin.

Şimdi, bu büyük nimet için Allaha minnet ve şükranlarımızı sunarak sevinçle Mısır'a döndük. Burada camileri ve mübarek makamları geziyoruz. Fakat Mısır gazetelerinin hakkımızda yanlış ve asılsız haberler neşrettiklerini öğrendiğimiz için, sürurumuz kederе inkılâp etti. Lâhavle velâkuvvete illâbillah...»

İmza: **Ziyaeddin**

Tebliği okuyup bitirince, Müftü Ziyaeddin söz alarak:

— Bize baş ağrıları çıkarmak istemiyorsanız, bunu aynen neşrediniz, dedi.

— Nasıl baş ağrıları? diye sorunca da:

— Biz, hacca geldik. Bizim gibilerin, dinî işler dışında mevzularla meşgul olmaları doğru değildir. Bu sebeple kendim ve bütün arkadaşlarım adına sizden rica ediyorum. Bu yazıyı olduğu gibi neşrediniz ki, başımıza dert açmayınız.. dedi.

Bunun üzerine ev sahibi Mısır Müftüsü de söze karışarak:

— Ben, din kardeşlerimize ikram için bu ziyafeti tertip ettim. Onlar nasıl istiyorlarsa öyle hareket etmenizi ben de rica ediyorum, dedi.

Cevap olarak tebliği aynen neşredeceğimizi söyleyince, Rusya hacıları derin bir nefes aldılar ve gülümsemeğe başladılar. Artık durmadan konuşuyorlardı ama, yalnız dinî mevzular, Türkistan ulemasının hadisler ve on sekizinci asırda Çin - Türkistan muharebesi konuşuluyordu.

Rusya, Moskova veya Sovyetler Birliği... Vallahilâzîm, orada bulunanlardan hiç biri, bu kelimeleri ağızlarına almadılar...

Bu yemini, Kahire Sovyet sefaretindeki ajanlar müsterih olsunlar diye içiyoruz. Artık, tabiî sefaretle Moskova arasında şifre muhaberesine de lüzum yok. Böyle olunca (İnna lillâh) ile başlıyor (lâhavl) ile nihayet bulan (Şikâyet) başlıklı tebliğler yayınlanmasına da ihtiyaç hissedilmez...

Ermeniler

(127 nci sayfadan devam)

meniyi kendi vapurlariyle Kafkasyaya alıp götürdü.» diyorum.

Arkalarını Moskoflara verip Şark vilâyetlerimizi yakıp yıkmak şeklinde Ermenilerin tarihte birkaç defa oy nadıkları facia şimdi bir defa daha hazırlanıyor demek...

Şark hudutlarımızın ötesinde hazırlanan bu cehennemi tertiplerin, ihtilâlci Ermeni Taşnak partisi umumî merkezince vaktiyle kararlaştırılan (Müslümansız bir Ermenistan) kurarak bütün dünyaya dağılmış Ermenileri buraya toplamayı gaye edindiğini saklamamaktadır.

Teknik kabiliyeti yüksek, mücadelede hunhar ve idealist fertleri bol Ermeniler, şimdi güvendikleri Bolşevik Moskoflar sayesinde -Allah yazmasın- eğer muratlarına ererlerse, onlara nisbetle geri olan Şark vilâyetlerimiz halkını kısa bir zamanda yok edecekleri şüphesizdir.

Allaha bin şükrederiz ki, hariçte suikastlar hazırlıyan bedbahtlara karşı bugün yirmi bir milyon Müslüman Türk ve Kürt bir vücut hâlinde ayakta durmakta ve başta Amerika devleti olduğu hâlde Avrupanın on dört devleti bize yardım için yanıbaşımızda yer almış bulunmaktadır.

Ermeniler, (Ermeni milleti tarihi) nin birçok sahifelerinde yazıldığı gibi, eskiden mutaassıp hiristiyan dünyasının, İslâm memleketlerini mahvu harap etmek için gönderdiği Ehli Salip ordularına yardım etmiş, Haçlıların Kudüs'e ulaşmalarını temin için Kılıcarslan ve Salâhattini Eyyübî idaresindeki müslüman ordularını arkadan vurmuş ve bu marifetlerini geçmiş Türk Rus muharebelerinde üç defa tekrar etmiş-

Meşhur komitacı Antranik.

AMİRAL NELSON'un HİKÂYESİ

Trafalgar deniz muhakoparır. Az bir müddet son de duran Nelson'a bir gülle isabet eder ve iki bacağını koparır. Az bir müddet son ra Amiral ölür.

İngilizler, bu savaşı kazandılar, fakat meşhur Amirallerini kaybettiler. Gemi de hasara uğradı.

Bir taraftan zafer neşesi, bir taraftan Amiralin ölümünden duyulan teessür ile hasara uğramış gemiyi yedekte İngiltereye götürmek icap ediyordu. Amiralin cesedini de çürümekten muhafaza için büyük bir rom (bir içki) fıçısına koymuşlardı.

Gemi Portsmut'a geldiği zaman, merasimle fıçı karaya çıkarılır ve açılır. Hayret!. Amiralın cesedini bulurlar, fakat rom'dan kat re yok. Bu hâdiseyi mucize sananlar da oldu.

Halbuki cesedin fıçıya konulduğunu bilmiyen ve fakat zaferi yol boyunca gizlice teside karar veren bir kaç tayfa, fıçıyı delmişler ve ceste ceste rom'u içmişler. Hakikat neden sonra meydana çıktı.

lerdir. Şimdi Bolşevik Moskoflar hesabına bu kötü itiyatlarını bir daha tekrar etmek istiyorlar amma Allahın inayeti ve hudutlarımızı bekliyen kahraman Mehmetçiklerimizin himmetiyle gene mağlûp ve makhur olacaklardır.

İkinci Dünya Harbinde Hitlerin amanbilmez muzaffer ordularına karşı İslâm âlemini koruyan bir sed vazifesi görmüş olan, şimdi de İslâm dininin en büyük düşmanı Bolşeviklere karşı İslâm dünyasının piştarlığını yapan aziz vatanımızın Şark hudutlarında neler hazırlandığını iyice anlamak için elime geçen (Ermeni milleti tarihi) nden derlediğim fıkraları, hiçbir ilâve yapmadan ve sahife numaralariyle aşağıda sıralamayı bir vatan borcu bildim. Vatandaşlarım ve Şarklı hemşehrilerim onlarda büyük ibret dersleri bulacaklardır.

Bununla beraber, işe girişmeden önce şunu da kaydetmeliyim ki yazılarımla bugün İstanbuldaki Ermeni vatandaşlarımızı kasdetmiyorum. Onlar, hür ve demokrat Türkiyenin müsavi hakları haiz vatandaşlarıdır. Dünyanın gidişini iyi gören bu akıllı vatandaşlarımız için zaten elimdeki (Ermeni milleti tarihi) de 284 üncü sahifesinde (vaziyetleri iyi olan İstanbul Ermenileri daima hükûmetle iyi geçinmiş, ihtilâl hareketlerine iştirâk etmemişlerdir). cümlesiyle sitemde bulunmaktadır.

Bu hakikatler, memleketimin gençlerine doğru yolu gösterir, onları, vatanı zayıf düşürmek için milletimiz için fitne ve nifak sokmağa çalışan düşmanların hainâne teşebbüslerine karşı vatan birliğini, millet kardeşliğini koruyan birer kalkan yaparsa bu yazılarımdan umduğum hayırlı gaye tahakkuk etmiş olacaktır.

(Devamı var)

skerî müzede bulunan bir sancağın Abdülkadir Geylâniye ait olduğu iddia edilmekteydi. Yalan bir tetkikte, sancağın oldukça eski olmasına rağmen bir Kaadiri tekkesine ait sancak olduğu anlaşılmıştır. Sancağın üstünde sülüs celisi ile Kelime-i tevhit, ortasında bir daire içinde istiflerle olarak şu yazı okunmaktadır: «Hazâ âlem-i Hazret-i Şeyhurrabbânî, kutbussamadanî Şeyh Abdülkadir-ülceylânî rahmetullahi aleyh». Bu yazılarda büyük sufilere ve pirlere mahsus olarak kullanılan, ta'zim ve ihtiram vasıfları mer'-i ve mutad olan şekle aykırı olarak tertiplenmiştir. Meselâ «Kutb-urrabbanî» yerine «Şeyhurrabbani», «Gavsüssamadanî» yerine de «Kutbussamadanî» denilmiştir. Aynı şekilde bu gibi şahsiyetler hakkında (Kuddise sirrehu) veya (Kaddesallahü sirrehu) dendiği halde, burada yanlış olarak (Rahmetullahi aleyh) denilmiştir. Yukarıda, C. S. Revnakoğlu'yu yazıyı tetkik ederken görüyoruz.

Tarikatlerin tarihine toplu bir bakış: 3

Eşrefoğlu'nun Eserleri ve Şahsiyeti...

Kaadiri tarikati mensuplarının tercümei hallerini vermekte devam ediyoruz. Bu seriden sonra rüfai tarikati ve mensupları anlatılacaktır.

Yazan :

Cemâleddin Server REVNAKOĞLU

EVVELCE İstanbul Kadîri tekkelerinde, kuruden (oturularak) okunan Tevhid'i Şerif'den sonra; «Devran»a kalkılır ve en «Uşşak» dan, -kıyam ilâhisi olarak ayakta, beraberce okunulan bu ilâhi, Eşrefzâdenin basılı divanında bulunmamakla beraber İznikteki «Eşrefzâde Hanikaahı» na ait el yazısı ile meydana getirilmiş «Divan» da mevcut bulunduğunu, fakat Yunan işgalinde memleketin tahrip, dergâhın da yağma edildiği bir sırada bu kıymetli eserin ortadan yok olduğunu, «İstanbul Kaadiri hanesi» nin son faziletli evlâdı ve musiki üstadı: Gavs-i-meşâyıh İsmail Gavsi'den, öğrenmiştik.

— (Iznıkdaki Eşrefiye dergâhını, Sultan Dördüncü Mu-

rad; Irak seferinden dönüşünde yeniden yaptırmış, içini ve duvarlarını kıymetli çinilerle süsletmişti.)

Kelime-i Tevhid'den sonra bazan da oturularak okunduğunu çocukluğumda gördüğüm; bu ilâhinin, «Pîrim Abdülkadır» redifleri yerine «Sultan Abdülkâdir» denildiği de olurdu. Her mısra'ın sonunda ayni okunuş tavra ve usulû üzere; -Perde kaldırılmadan- «Hakk» ismiyle iki «Tevhîd-i şerif» eklenir; bunun da arkasından yine ayni tempoda, «İllallâh» denilirdi.

Tarikat mensupları arasında; kadr-ü haysiyyeti ve mazhariyeti, pek büyük bir zat olan Eşrefoğlu, halk ve tasavvuf edebiyatında, Yunüs'den sonra şiir ve ilâhileri en çok okunan coşkun bir şâirdir. Bastırılmış «Dîvan» ı, «Müzekkin - nüfûs» «Tarîkatnâme» isimli mâruf eserlerinden başka bestelenmiş ilâhileri, ayrıca «Tâc, Hırka, ve taylesan risalesi» ve kendi tertibi olan: Evrâd-ı Eşrefiyye» si vardır. Yine İstanbul dergâhlarında vaktile okunulan:

Tecellî-i şevk ı didâr'ın beni
mest eyledi hayran
Enel Hakk sırrını candan
anın çün kılmazam pünhan.

Beytiyle başlayan meşhur ilâhisi de, bazı âlim ve mutasavvifler tarafından şerh edilmiştir. (Gizli noktaları, incelikleri, ilmî usullerle açıklandırılmıştır.)

Mânevi işaret ve zuhûrat üzerine, Huseyn-i-hamavî ve İsmail-i-rumî taraflarından tertiplenen, Kadiriler arasında okunması mu'tad ve mergup olan: «Kaadiriyye evradı» nın, «Allahümme-mec'al...» den yukarısı; yani 18 «Essalatü-vesselâm» dan sonra üç defa okunan; Salevat-ı-şerife, Eşref Rûmi tarafından ilâve olunmuştur.

«Müstakimzade» nin bu evradı Şerife üzerinde yaptığı çok kıymetli şerh ve tercemenin, 1282 rebiülahırında uzunca boyda bir kitap ha-

Askerî müzedeki sancağın diğer bir görünüşü.

linde bastırılmış olduğunu görüyoruz.

Bir zamanlar «Sıratı Müstakim» de, «Affifi» imzasiyle yazılar yazmış bulunan eski Bilecik Defterdarı, Şehremini-Yayla civarında, Küçükhamam'da, «Kaadîriyeden «Kadizâde Tekkesi» nin son şeyhi: «Altıpatlar Rıza Efendi Zâde Mehmet Naci Sıral» da, Kaadîriye Evradını, Kendine mahsus hassaları ve Seyyit Abdülkaadirin soy zincirini gösteren: «Silsilenâme» siyle beraber 1326-1910 da, 26 sahifelik küçük bir risale olarak yayınlamıştı.

Eşrefzade, Iznık'da doğmuş olduğu için «Iznikî» diye bilinir. Asıl ismi: Abdullahdır. İrşad ve Hilâfet Şeyhi «Hüseyn-i Hamavi» ile ilk buluştuğu zaman kendisine «Rumî» diye hitap etmesinden, bu ünvanı mahlas edinmiş, bununla şöhret bulmuştur. Eşref Rumî, Abdullah Rumî; Eşrefoğlu, Eşrefzâde, gibi isimler hep kendisini bildirir.

Hayatının son yıllarında, çevresine halifeler gönderip tarikatini bütün icaplariyle yayacak derecede nüfuz ve iktidara sahip bulunduğu halde . bunların hepsinden vaz geçerek son günle tamamiyle yalnızlığa vern tir. Allah aşkının cezbesi Bursa dağlarında dolaşırl şehre düşmüş ve «Pınarb nda kendisi için yaptırı dergâhı şerifte son demle yaşadıktan sonra tekrar nık'a dönmüştür.

Eşrefzâde azm-i cinan
l

Mısraının gösterdiği tairhinde ve bir Hac me minde, 120 yasında iken o da vefat eyledi.

Nâcinin «Esami» sin «899 da irtihal etmiştir demesi, ancak bir zühûl seri savılabılır.

Esrefzâdenin, dînî ve t kînî eserleri arasında meshuru olan: «Müzekk Nüfus» unda ismini yazı

— «...Eski Türkce icin r mûne sayılır...» diyor ki ç yerindedir.

Kitabın en büyük mezi yeti dilinin hâlis Türkçe masıdır. Kendisi de öyle sö lüyor:

— «Bu kitabı sırf Türk dilince derledim ki ol kit bin faidesi umûma şâmil la...»

Fatinî. Ruhanî bir ahl ve irsad kitabı olan «Müze kin Nüfus» (1) hakkında N cî'nin bu hükme varması. nun divânı hakkında da do ru olabilir.

Gel bu aşkın şerbetinden n
eyle ç
Gel bu aşkla başunu tâ eb
hoş eyle ç
Gel berû gel aşk elinde to
peymâne geti
Gel bu meclisde bugün s
cânı serhoş eyle ç
Gel bu âşıklar önünde ye
sal nâmusun
Gel bu zühdü aşka değ
aklı medhûş eyle ç
Gel bu aşk bârânına gir, y
ğa sat hep varı

(1): Nefisleri arıtıcı, ya temizleyici demek.. Arıtma eski türkçede temizlemek. Arınmak da, temizlenme manâlarındadır. «Günahda arınmak» gibi...

l berû gel hevesden gönlünü hoş eyle gil

işte bu tarzda ve bu şekil- vahdet-i vücud felsefesi- ı, gayetle derin, kapalı, in- ve muğlak nüktelerini, en şli ve kuvvetli mahsulle- ıi, çok heyecanlı bir lisan- içinde toplayan, vicdanın tün kanaatlerini, olanca klığı ile gösteren bu şiir- ve ilâhiler külliyatı. o manlar gerektiği kadar iş- ımemiş, biraz da unutul- ış bulunan eski sade dili- zi, güzel kelimelerimizi zel ta'bir ve teşbihlerimizi ndi aheng ve hususiyetle- le nazma çekmesi, asırla- nesillere tanıtması bakı- ndan cidden müstesna bir ymet taşımaktadır. Bunun ndir ki bizzat kendisinin ; meslek çevresinde, soh- t ve irşad meclislerinde, itemadî bir telkîn vasıtası arak kullandığı divânı, ndan dolayı asırlar boyun- tarîkat mensubları ile be- ber halkın da dilinden ve nden düşmemiş; her defa- ıda defalarca okunur, ara- r, dinlenir ve istenir olmuş- ır.

Bu böyle olmakla beraber refoğlunun tasavvuf tarih- erini zaman zaman meşgul en asıl kıymet ve şahsiyeti ınlardan ibaret değildir. alkı kendine, tarîkatine ı- ıdıra ısındıra davet ede - k, vahdet ve tasavvuf a- delerine dâir ta'limî mahi- tdeki sözlerini, irşadlarını ymakla işini ve vazifesini tirmiş sayılamaz.

Coşkun ilâhileri, çeşitli steleriyle asırlarca Tekke- rde okunulan Eşrefoğlu, assuba, geriliğe ve iptidâ- ğe karşı aşkın, heyecanın ediyle durmadan durdu - ılmadan haykırırken gö- nün sarhoşluğu içinde co- p taştığı da olur:

enim şâhı bu meydânın, benim devri bu devrânın
enim cânı bu canların, benimle diridür her can
en'im Mansûr'u dâ'r eden, ben'im ağyârı yâr eden
en'im her varı var eden, en'im hem giden, hem duran

Pîrinin büyüklüğü önüde kendi hüviyetini anlatırken:

Bu Eşrefoglu-Rûmî, mücrimi dervişlerin
Abdülkaadir sultandır, sultanı dervişlerin

Yahut:

Eşrefoğlu Rûmî kim nefsin müselman ettiyse,
Mürşid-i hâdî olur ol cinn'e hem insâna da.

Dedikten sonra, yine kendi neşesinde, kendinden geçerek:

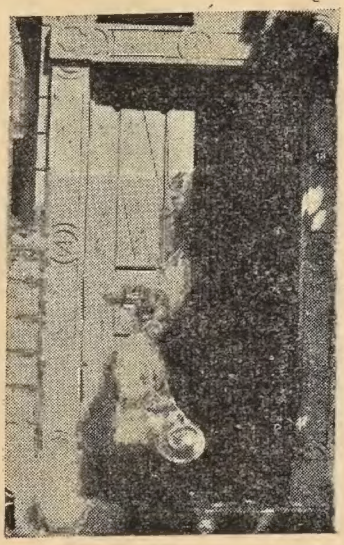

Aksarayda Fatih'in Sekbanbaşı sı Yakup ağanın yaptırdığı Hamzavviye ve Kaadriyye'den: «Oğlanlar Tekkesi» nin cümle kapısı.

Ben'im ol Eşref-i Rûmî, ne rûmîyem, ne ıznîkî
Ben'im ol dâim-mü bâkî, göründün sûretâ insan (2)

Gibi zahirde nâhoş görüleceği sanılan, hakikatte ise daima mümkün bir tecelli - den iberet bulunan taşkın - lıklara, gine onun divânında rastlıyoruz. Vahdet-i vücud îtikadının aşırı hallerini gösteren bu cezbeli mısralar arasında «İnsan olmak için mâmil ve mükemmil bir mürşide intisabın «gine biz insanlar için çaresiz bir zaruret olduğunu, sık sık hatırlatır durur. Kendisini, ezelde verilen kararın ve tecelliyatın huzuruna, akışına bırakarak ilâhî azametin önünde içinden duyduğunu, sevdiği, inandığını olduğu gibi söylemekten ve yazmaktan çekinmeyen bu büyük tasavvufçu, bu candan sesini, bu içden feryatlarını, bütün rûhi temayülleriyle bize yudum yudum içirir ve dinletirken, yüksek ahlâkçılığına düşen vazifelerini de bırakmak istemediği görülür.

Merhum Mehmet Alî Ayni Bey'in bir güzel münasebetle söyledikleri gibi:

«Eşrefoğlunu, ayni zamanda Türk ahlâkçılarının başına koyacak olursak doğru bir iş yapmış oluruz...»

Mistik ve didaktik mahsulleri gözden geçirilecek olursa pekâlâ görülebilir ki bu Iznıklı mütefekkir, beş yüz yıla yakın bir zamandan beri, herkesin anlayabileceği lisanla ve ana dili kadar kolay kullandığı güzel bir Türkçeyle dinî ve ahlakî meseleler başta olmak üzere ilmî, ruhî, felsefî mevzulara da girişmiş; insanın kendi özünü, içini nasıl ve ne yollarla temizleyebileceğini, -çok güzel bir öğretme usulü ile- herkese anlatmış ve duyurmuştur:

Herkimin ki aşkı yok hayvan durur
Gerçe kim sûrette însan durur.

Diyen Allaha ehlolmuş bu Hak âşığının «nutuk larında hülâsa ettiği felsefeye ve değişmez kanaatlere göre, insan çalışır ve isterse kendisini her türlü kötülüklerden temizliyebilir. Ruhunu pislikten, âdilikten, hayvanlık derekesinden kurtarıp insanlık ve olgunluk derecesine (kemâl mertebesine) yükseltebilir.

Bakınız insanlığa öğütler veren cevher gibi sözlerinde ne bulunmaz hikmetlere rast-

(Yazma Dîvan)

(2): Sanurlar Eşrefoğlu' yam yâ Rumiyem yâ ıznikî Ben'im ol dâim-ü bâki, göründüm sûretâ insan

lıyor, bunlardan neler neler öğreniyoruz:

«... nefsin istediği şeyleri yapan insanların, âdi hayvanlardan farkı yoktur. o, nefse uyanlar belki yırtıcı hayvanlardan daha aşağı, daha fena olurlar, zira hayvanlar, tabiatin kendilerine çizdiği yollardan ayrılamazlar. Tabiat, onlara ne öğretmiş ise onu, daha doğarken bilirler ve daima onu yaparlar.

İnsan gibi tütün içmezler. Üzümün suyunu sıkarak şarap yapamazlar. Şaraptan arak, (rakı) çıkaramazlar ve aklı itiren (izale den) bu içkiler ile kendûlerini kaybetmeğe üzenmezler.

Yırtıcı hayvanlar, gerek müdafaada, gerek hücumda ancak tırnaklarını ve dişlerini kullanabilirler. öldürücü zehirleri, tahrip ve imhâ vasıtalarını icat ve istimal, olar için (onlar için) imkânsızdır. Fakat insanda akıl kuvveti, akıl nuru vardır. Bu sayede tabiatin kanunlarını keşfe muvaffak oluyorlar. Bu keşifler, ona hududsuz bir kudret veriyor. İnsanlar bu nurun rehberliği altında tabiatin bütün görünür görünmez kuvvetlerini, şimdi istedikleri gibi tasarruf ve istimâle başlamışlardır. Şu halde insanların ahlâkları düzeltmeğe, yüceltmeğe bugün her zamandan ziyade ihtiyaçları vardır... »

Düzeltme: Geçen nüshadaki yazımızın 69 uncu sahifesinde, ikinci sütunun başlarında bazı tertip karışıklığı olmuştur, aslı şöyledir:

... «Melfûzât-ı Geylâniyye -Melfûzât- Kaadiriyye» isimleriyle derlenen takrirleri de, İslâm Maarif dünyasının, pek itibâr gösterdiği ana kaynaklar arasında sayılır...

○

ANKARADA İlâhiyat Fakültesi mezunlarından,Galatasaraylı Resâi Barbarosoğluna:

Kıymetli, lütufkâr mektubunuzda bahis mevzuu edilen: «Hadis-i erba'în» e dair yazma kıtabın müellifi: Sultan Aziz devrinin eser vermiş bilgili ve irfanlı Nakşî Şeyhleri arasında, şöhret yapmış bulunan Seyyid Mustafa Vahyî Efendidir.

Eserin Arapça mukaddimesinde, kendisinden ve dergâhından bahsedilirken «Fî kurb-i mâ'il fidda» -yani (Gümüş suyu yakınında) deniliyor.

Burası Eyyüp'de, Gümüşsuyu çeşmesi civarında, eski «Havuzbaşı» denilen yerde, en önce «Sinaniyye»den, sonra «Kaadiriyye den olan, daha sonra «Nakşıbendiyye» nin «Neccârzâde» koluna geçen: «Hâtuniyye» veya «Selîm Efendi» yahud en son ismiyle: «Hoca Husâm Efendi Tekkesi» dir. Merhum Mustafa Vahyî Efendi de, bu dergâhı şerifin beşinci şeyhidir. Bu kitabın yazılmasından pek kısa bir zaman sonra, yani Hicri: 1299 yılı içinde, Hicazda Hakka göçmüştür.

İmam Tirmizi'nin «Şemâili Şerife» sini şerheden ve sizdeki Hadîs-i Erbain'e takriz yazmış bulunan «Husâm Efendi», Şeyh Seyyid Hasen Husamüddin (Babası Mehmed Fehim, babası Hasen) Efendidir ki Mustafa Vahyi' nin hem şeyhi, hem hocası, hem de tarikatte mürebbisi bulunuyor. Zamanının gayet marûf bir âlimi ve mesnevihânı bulunan bu zât, «Hoca Husam Efendi» adıyle tanınmıştı. Eyyüp camii şerifinde okuttuğu Mesnevî derslerine, zamanın vükelâsı, vüzerası, bunların arasında Mithat Paşa. Cevdet Paşa gibi zevat devam etmişlerdir.

Buhari-i şerîfden yaptığı tercemeler, muteber eserlerinin başında gelir, Sultan Azize kılınç kuşattığı söylenilmektedir.

Onun da Şeyhi ve üstadı, kendisinden önce ayni Tekkenin Şeyhliğinde bulunmuş olan Ahıskalı Şeyh Mehmed Selîm Sırrı Efendi'dir ki «Hoca Selim Efendi» diye bilinir. Hatuniyye Tekkesinin Şeyhliğine, Yedikuledeki «Hacı Evlâd - Hacı Ehad Tekkesi» nin şeyhliğine gelmiş ve vefatında yerine baş halifesi Mustafa Vahyi Efendi geçmiştir. Dergâh ismini bırakan ve hazîresi de yatan Hoca Husam Efendinin,, evvelce tesbit etmiş olduğumuz kitâbesinin görüleceği vechile irtihal 1280 senesi Remazan Bayramı gecesindedir.

Vâh göçdü sâni-i şârih i
Hacı Husa

(1280)

Binaenaleyh bu takrizi, daha önceden yazmış olmalı

Hoca Selim Efendi tarafından, Hicrî 1256 da yenidi yaptırılan Dergâhı Şer Şeyh Mustafa Vahyî Efend nin mensublarından ve kedisinin kardeş çocuğu bul nan Nafia Nazırı Musta Zihni Paşa'nın delâletiy 1304 - 1888 senesinde, mükemmel surette tamir gö müştür.

Şeyh Mustafa Vahyi Efendi'nin, yine Hadis'den seçm olarak meydana getirdiği k çük «Kastalâni» şerhi, «E dürre-tül-Azizîyye-fil fevâ dil kaviyye» ismiyle 12 Zilhaccinde, İstanbulda ba tırılmış bulunmaktadır.

İrfanındaki esalete, her z manki takdir ve hürmetle rimle...

Arkadaşımız muğlâk bir kit beyi çömekle meşgulken.

Lamartine'in şark mektupları

(105 nci sayfadan devam)

gözdelerine, nâzırlarına, paşalarına ait saraylar, evler ve bahçeler, fasılasız birbirini takip ediyor. Hepsi serinliğini teneffüs etmek istercesine, denizin üstünde uyuyorlar. Pencereleri açık; ev sahipleri ipekli kumaşlarla ve yaldızlarla, pırıl pırıl geniş salonlarda, sedirlerde oturmuşlar, çubuk tüttürüyorlar, konuşuyorlar, şerbetler içiyorlar, bizim kayığı seyrediyorlar. Onların daireleri de fidanlarla ve çiçeklerle dolu, kafesli setlere açılıyor. Deniz kenarındaki merdiven basamaklarının çoğunda, süslü esvaplariyle köleler oturuyor. Hamlacileri içinde kayıklar, bu merdivenlerin dibinde, bu evlerin sahiplerini alıp götürmeye âmâde bekliyorlar. Bütün binaların harem daireleri bahçeler veya avlularla, selâmlık dairesinden ayrılmış. Hepsi kafesli. Yalnız arasıra güzel bir çocuk başını, sarmaşıklar dolanmış kafesin aralıklarına dayanıp denize baktığını ve beyaz bir kadın tülünün bir pancuru aralıdığını, yahut örttüğünü görüyoruz.

Bu sarayların, bu evlerin hepsi ahşap. Fakat zengin şekilde süslenmis, sayısız saçakları, galerileri, parmaklıkları var. Hepsi de ulu ağaçların gölgelerine sığınmış lar, sarmaşıklara, yâsemin ve gül yığınlarına gömülmüş ler.

.....

20 MAYIS

Bu sabah İstanbullu bir genç, beni esir pazarına götürdü.

Eski sarayın duvarları dibinden geçerek İstanbulun uzun yolları boyunca gittikten, sayısız bir satıcı ve alıcı kalabalığı ile dolu bir çok pazar yerini dolaştıktan sonra, daracık sokaklardan, çamurlu bir meydana ulaştık. Bir başka pazar yerinin kapısı da bu meydana açılıyordu.

Arkamızdaki Türk esvapları ve delilimin çok mükemmel türkçe konuşması sayesinde bizi bu insan pazarına kabul ettiler.

Esir pazarı, üstü açık bir avludan ve bu avluyu kuşatan, damla örtülü bir revaktan mürekkep. Avlu tarafından yarı adam boyu bir duvarla çevrili bu revakın altındaki kapılar, esircilerin esirleri yerleştirdikleri odalara açılıyor. Müşteriler dolaşırken esirleri görsünler diye, bu kapılar açık duruyor. Erkeklerle kadınlar ayrı ayrı odalarda. Kadınların yüzleri örtülü değil. Bu basık tavanlı odalarda kapalı tutulanlardan başka, revakın altında ve avluda da pek çok esir var.

Önce bu muhtelif grupları dolaşmıya başladık. En çok dikkatimi çekeni, on iki veya onbeş genç kızdan mürekkep Habeşistandan gelme esirlerdi. Başları üzerinde bir kap tutan eski usûl heykelcikler gibi biribirlerine yaslanmışlar, yüzleri seyircilere dönük bir halka teşkil ediyorlardı. Yüzleri umumiyetle çok güzeldi. Badem gözlü, kartal gagası burunlu, ince dudaklı idiler; yanaklarının zarif bir ovali vardı; uzun siyah saçları, karga kanadı gibi pırıldıyordu. Çehrenin dalgın, elemli ve rehavetli ifadesi, Habeş kadınlarını, bakır rengi tenlerine rağmen çok güzel gösteriyor. Uzun boylu, ince belli, güzel memleketlerinin palmiye dalları gibi fidan boylu oluyorlar.

(Devamı var)

Bursa Pınarbaşı

(100 ncü sayfadan devam)

ni Bursa hâtırası olarak (Souvenirs de Constantinople) eserinde J. B. Pınarbaşını bir bayramda gösteriyor. Ortadan bir dere geçiyor. Pınarbaşı suyunun dışardan akan kısmı etrafında güzel rıhtımları var. Şimdi bunun yerini tayin edemiyoruz. Bu rıhtım üzerine gezmeğe ve bayram tatilini geçirmeğe gidenler, karşılıklı sıralanmış, cubuk içinler ve konuşanlar ve etrafı seyreden Bursalılarla dolu. Karşıda bir meddah yüksekçe bir kürsüye çıkmış meddahlık yapıyor. Etrafına toplanmışlar, dinleyib eğleniyorlar. İleride asma bir kahve var. Tam derenin üstünde. Bu eski olmalı ki yine XIX uncu asırda mevcut olan Asmaaltı kahveden bahsolunur. Netekim 935 (259) da ölen Bursanın naibi Mehemmed bin Eflâtunun kabri de vaktiyle bunlardan birisine yakın bulunuyormuş. Şimdi mezartaşının bir tanesi toprağa çok gömülmüştür ve Asma kahve o civarda yoktur. Binaenaleyh ressam burada Pınarbaşının en meşhur bir kısmı olan Asmaaltı kahvesi civarını göstermek istemiştir. Arkadaki büyük binanın ne olduğunu tahmin güç ise de Bursanın her semtinde bulunan eski kozahanelerden birisinin güzel bir modeli olarak düşünebilir mi bilmem? Dereye giren simidci simid satıyor. Bundan derenin o kadar derin olmadığı görülüyor. Brendisi'nin yaptığı bu lavha Bursanın eski ve sahane mesiresinin bir asır önceki durumunu, diğer kart Pınarbaşı mesiresinin 35 sene önceki vaziyetini gösteriyor.

ATATÜRK

ölümünün 15. yıl hatırası

50 si hiç görülmemiş
150 den fazla resim

Bu güne kadar hiçbir yerde neşredilmemiş hatıralar

335 tarihli Atanın bugüne kadar neşredilmemiş 6 sayfalık hususî bir mektubu.

Klişeleriyle beraber ilk defa neşredileeck olan bu mektup, İnkılâp tarihimizin bir çok safhalarını aydınlatacaktır.

INKILABIN İLK GÜNLERİ

★ **Bir çok safhaları hâlâ aydınlanmamış olan İnkılâbın ilk günleri, tarihi (Atatürk'ün 15. Ölüm Yılı Hâtırası) eseri ile en kıymetli vesikaları kazanıyor.**

★ **Or General Fahreddin Altay, Tahsin Öz, ilk Hatay Devlet reisi Tayfur Sökmen, Husrev Gerede, Osman Zade Hamdi, Eski Vali Nizameddin Ataker, Eski Nafıa Vekili Ömer Lûtfi, İsmail Suphi Soysallı, ilk defa en kıymetli hâtıralarını bu eserde neşretmektedirler.**

★ **Yeni Tarih Dünyası bu eseri hazırlıyabilmekle inkılâba ve vatana bir hizmette bulunduğuna kani bulunmaktadır. Kasım 5 inde çıkmış bulunacaktır.**